رسالة في علوم البلاغة نسخ ١٧

٤٩٥

ط
٣٧

١- دلد ١٨ قدم عن العاره
١٨ - دلد

٤٦٤٢
20.

٤٥٩٢

الحمد لله الذي هدانا لهذا وما كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

قد وقف هذا الكتاب السلطان الغازي ابن السلطان
السلطان الغازي محمود خان ادام الله
اجر الرحمن حرره الفقير اليه تعالى
درويش مصطفى المفتش
باوقاف الحرمين
الشريفين
غفر له

T. C.
İSTANBUL
Fatih Kütüphanesi
SAYI

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي احسن كل شيء خلقه ثم هدى .
والهمه ببدايع البيان بمقتضى الحال فيما اهتدى . والصلوة على محمد
واله وصحبه الطاهرين عن الرجس والردى . ثم السلام على من اتبع
الهدى وبعد فهذه رسالة في علوم البلاغة مرتبة على ثلثة فنون
الفها لسمخدمة من خصه الله تعالى بالسعادات القدسية والكمالات
الانسية والنفس الملكية والطبع الملكية وجعل السن العلماء بنشر ثنائه
منطلقة ورقاب الفضلاء باعباء عطائه منطوقة وهو السلطان
الاعظم والخاقان المعظم مالك رقاب الامم مولى ملوك العرب والعجم
السلطان ابن السلطان ابن السلطان سلطان مراد بن سلطان سليم بن
سلطان سليمان خان لا زال الجناب بجلاله مورد الآمال ومعاهد الاقبال
ومعادن اليمن والكرامة ومواطن الامن والسلامة وزاده توفيقا التربية
العلماء ونقويت الفضلاء واعلاء السنن الفاضلة واحياء الرسوم العادلة
فان رقح هذه المختصرة من لطف كرمه وحسن شيمه
فهي غاية المسئول ونهاية المأمول الفن
الاول اعلم ان علم

المعاني علم باحث
عن التراكيب العربية من حيث الدلالة
بحيث هيئاتها على المعاني الزائدة على المعنى الاصلي مطابقة
لمقتضى المقام وبلاغة الكلام هي تلك المطابقة وبلاغة المتكلم تطبيق تلك
الهيئات للمقام مع فصاحة الكلام وهي سلاسة وجريانه على اصل اللغة مع
وضوح معناه ثم الكلام وهو ما يفيد فائدة يصح السكوت عليها اما اخبار
وهو ما النسبة خارج قصد تطبيق تلك النسبة له نحو زيد قايم واما انشاء
وهو ما احدث المتكلم نسبته ولا خارج لها نحو ان يد قايم وغير ذلك من مثل
اضرب ولا تضرب والاخبار اما ان يقصد منه فائدة الخبر وهو قصد افادة
مفهومه للمخاطب كقولك زيد قايم لمن لا يعلم قيامه او يقصد منه لازم
فائدة الخبر وهو قصد المتكلم افادة علمه بمفهوم الكلام للمخاطب كقولك
لمن اعطاه الملك دراهما او قبضه اعطاك الملك خمسة الاف درهم للاعلام
بانه علم تلك القضية ثم الكلام مركب من مسند اليه ومسند وله ايضا
متعلقات اخر خارجة عن نفسه والمعاني الزائدة اما ان يقصد باعتبار
هيئات المسند اليه او باعتبار هيئات المسند او باعتبار هيئات
ساير المتعلقات هنا هو المعاني الزائدة
المشترك بين الانشاء

والاخبار ثم للكلام وبخصوص الكلام من هيآتها

المطلق من حيث هو مطلق وبخصوص الكلام الخبري من حيث انه خبري وبخصوص

الكلام الانشائي من حيث انه انشائي معان زائدة يقصدها المتكلم في

الانشائي من حيث انه المعاني الزائدة التي يبحث عنها في علم المعاني فيستند

تطبيقها للمقام فينحصر في ثمانية ابواب **الباب الاول** في بيان احوال

انواع نحن نبين كل نوع منها في باب على حدة كقول الصياد

المسند اليه اما حذفه فبعد قيام القرينة عليه فلضيق المقام على القرينة

غزال وكقول المستهل الهلال او للاحتراز عن العبث في الظاهر بناء على

او تخييل العدول على شهادة العقل دون اللفظ كقوله قال لي كيف انت قلت

عليل او لتطهير اللسان عنه او عكسه او للحياء من التصريح به ومنه قول عائشة

رضي الله عنها اما اي متى ومادايت منه او امكان الانكار عند الحاجة او امتحان

تنبه السامع عند القرينة او مقدار تنبهه او التنبيه على فطانته والاحتراز

عن نسبته الى الغباوة او تكثير الفائدة باحتمال امرين كقوله تعالى فصبر جميل وطاعة

معروفة او المحافظة على السجع او الوزن او القافية او لاتباع الاستعمال الوارد

على تركه او ترك نظائره وقد يحذف لفخامته شانه او فظاعته

اتساعا بانه لا يمكن اجراؤه على اللسان

او الاجتماع بهذه الامور

ونحو ذلك من الاغراض ... (marginal note)

فائدة يحتمل ان يكون المحذوف هو المسند اليه فيكون المعنى فصبري صبر جميل او يكون المسند فيكون المعنى فصبر جميل اجمل

ثناء وثلاثاون بابا

مع الاحتياط

والاسناد اليه والتنبيه لان الاصل ولا ذكره واما ذكره فلزيادة التقرير والاحتياط

وغير ذلك

لقلة التعويل بالقرائن ولعدم تمكن السامع من انكار التنبيه او الابتهاج

علو الصائف عنده ولزيادة بسط الكلام للافتنان والتعريض بغباوة

او التبرك او التعجب او التعظيم او الاهانة او بسط الكلام على الحذف

والافتراض لاصغاء السامع كقوله تعالى هي عصاي والتعريض بقيام القرينة فانه

الى التهويل او للاستشهاد في قضية هنالك مع واما تعريفه فان حاجته الى موضع اخر والخطاب

التامع او للتهويل او للاستشهاد في قضية بحاجته الى ذكره فيجب ذكره حيث يكون المقام مقام التكلم او الخطاب

واذا لم يوجد قرينة يجب ذكره بالاضمار حيث يكون المقام مقام التكلم او الخطاب او الغيبة

التم فائدة وهو على وجوه ان يكون لمعين وان يترك الى غيره ليكون حالهم

او الغيبة واصل الخطاب ان يكون لمعين وان كانت اشارة الى ان حالهم

كقوله تعالى ولو ترى اذ المجرمون ناكسوا رؤسهم كانت بحالة وبالعلمية لاحضاره

تناهت في الظهور بحيث لا يختص به مخاطب دون مخاطب وبالعلمية لاحضاره

بعينه في ذهن السامع ابتداء باسم مختص به او التعظيم او الاهانة او التبرك

او الاستلذاذ او الكناية او التفال او التطير او التسجيل على السامع او ايقاع

المخاطب في المسرة نحو سعد وسعيد او في المساءة نحو سفاك

وسفاح او التنبيه على غباوته بانه لا يتعين

المسند اليه عنده الا باسمه

الذى يختص وغير والوصف الصلة
ذلك مما يناسب لمقام العلمية والمختصة به سوى استهجان التصريح باسمه او زيادة
لعدم علم المخاطب بالاحوال امس رجل عالم او تقرير المسند او المسند اليه
كقولك الذى كان معنا امس رجل عالم وهذا يصح ان يكون مثالا
التقرير اى تقرير الغرض المسوق له الكلام فى بيتها عن نفسه نحو فغشيهم من اليم
كقوله تعالى وراودته التى هو فى بيتها او التفخيم
للاستهجان ولكل من التقريرات الثلاثة او تشويق السامع او توحيد ذهنه
ما غشيهم او التحقير او التهكم او الاخفاء او ربطه به سواء كانت علة الثبوت
الى الخبر او الايماء الى علة اسناد الخبر الى المبتدأ ان الذى سمك
الخبر فى نفس الامر او الانحاء ان الذين يستكبرون عن عبادتى سيدخلون جهنم
داخرين ثم يتفرع على هذا الايماء التعريض بتعظيم شان الخبر نحو ان الذين كذبوا شعيبا
كانوا هم الخاسرين او الاهانة او الاستلذاذ او التبرك او ايقاع المسرة فى المخاطب
التماء بنى لنا بيتا دعائمه اعز واطول او شان غيره نحو ان الذين كذبوا
او المساءة او البغض او الحب او تطييب القلب وغير ذلك مما لا يحصى كثيرة مما يناسب
بمفهوم الصلة هذا كله بالنسبة الى شان الخبر او غيره كما فى تعريض
التفخيم وقد يجعل ذلك الايماء ذريعة الى تحقيق الخبر
نحو ان التى ضربت

بيتا مهاجرة بكوفة
الجند قالت وقد هاغولت وقد يجعل ذريعة الى التعظيم
الى التنبيه على الخطا نحو ان الذين ترونهم اخوانكم يشفى غليل
صدورهم ان تصرعوا وقد يقصد بالموصول الترغيب او التنفير او الحث على التعظيم
او التحقير او الترحم او البغض او الحب او التامل او نحو ذلك مما لا يحصى وبالاشارة لا بخصائه
طريق التعيين فيها او لتمييزه اكمل تمييز او اظهار العناية بكمال التمييز او التنبيه على غباوة
السامع او ادعاء ان الشئ لا يتميز عنده الا بالحس او التهكم او بيان حاله فى القرب
والبعد والتوسط اذ بها يحصل كمال التمييز وقد يعتبر القرب فى الرتبة تحقيرا كقوله تعالى
اهذا الذى بعث الله رسولا او تعظيما نحو ربنا المخلقت هذا باطلا وان هذا القرآن
يهدى للتى هى اقوم والبعد فيها تعظيما نحو الم ذلك الكتاب او تحقيرا نحو ذلك اللعين
او التنبيه بتوصيفه باسم الاشارة بما يناسب الخبر على ان المسند اليه جدير بالخبر بسبب
تلك الاوصاف نحو والذين يؤمنون بالغيب الى قوله اولئك على هدى والتنبيه على
كمال فطانة المخاطب وبعد غور ادراكه ان غير المحسوس عنده كالمحسوس او الايماء الى
ان المسند اليه جلى لا يخفى على احد من ذوى البصر والبصيرة او ادعاء انه ظهر ظهور المحسوس
او المختص بحكم بديع الشان فلا يغيب عن المخاطب فكانه نصب
العين كما فى قوله كم عاقل عاقل اعيت مذاهبه
وجاهل جاهل تلقاه

[illegible]

من وقاه وبالادهم

للاشارة الى الحقيقة نحو وجعلنا من الماء كل شئ حى او للاستغراق نحو ان الانسان لفى خسر وهو استغراق حقيقى او للاستغراق العرفى نحو جمع الامير الصاغة اى صاغة بلده او مملكته او للاشارة الى معهود بين المتكلم والمخاطب وقد يكون للواحد باعتبار معهوديته فى الذهن كقولك ادخل السوق حيث لا سوق معهود بينهما وهذا فى المعنى كالنكرة وبالاضافة اذ لا طريق اخصر سواء الى احضاره فى ذهن السامع او لانه تغنى عن التفصيل المتعذر او الاولى مثل ان تغنى عن التفصيل واشتمال الاسماء على ثقل او كراهة فى الاضافة فحصل مطلوبا آخر مع الاختصار وضيق الوقت والاملال كالتعبير بنسبة الفعل القبيح الى صريح اسمائهم او لان فيها تركيبا بجهة من الجهات كالتعيين والتصريح بنسبة العداوة او اذى خاطره او لان فيها سمعا او صلاحية تطير وكاستهجان التصريح للعداوة او لاعتبارات مع اختصار الطريق اعتبار الطيفا مجازيا كقوله اذا كوكب الخرقاء والتقضاء التفصيل تقديم بعض على بعض موجب للعداوة او غيرها ونوع تحقير كذلك او نوع استلذاذ او اقتدار اخر مثل ان يتضمن نوع تعظيم للمضاف والمضاف اليه او ان يتضمن نوع استلذاذ او افادة الجنسية او ادخال مسرة او مساءة او حب او بغض او ترحم او استهزاء وقد يقال قد يكون لافادة الجنسية او ابتهاج او تحزن او استهزاء كقولهم بيتك على خراب الارض التنجز والتعميم من بعدها واما تنكيره

فللقصد الى الافراد لان المتكلم لا يعرف

شخصا او نوعا او لان ... اما حقيقة او ادعاء كقوله تعالى هل ندلكم الا بهذا الفقد او للمانع من

منه الا ذلك القدر اما لانه لا يمكنه ان يعرف السامع الا بهذا او لعظمته وبخلهما

على رجل ينبئكم الآية او لانه لا يمكنه وذلك اما لخفائه او لعظمته وقلته وبينهما

التعيين او للايهام بلغ الى الحجب لا يكتنه عذاب من الرحمن وقد يقال لكثرته وقلته

قوله تعالى انى اخاف ان يمسك عذاب فلترتب الفائدة لانها تفيد زيادة تقييد

قليل من التفاوت واما تعقيبه بالتوابع كقولك الجسم الطويل العريض العميق

اما بالوصف فلكونه مبينا له كاشفا عن معناه او مدحا او ذما او تاكيدا نحو امس

يحتاج الى فراغ يشغله او مخصصا نحو زيد التاجر جاءنا وتفسيره ومنه قوله تعالى

الدابر كان يوما عظيما وقد يكون الوصف لبيان المقصود فلتجرد التقرير او دفع

وما من دابة فى الارض ولا طائر يطير بجناحيه واما بالتاكيد فلا يضاح ولو بعض ضمنى

توهم التجوز او السهو او النسيان او عدم الشمول واما بالبيان فللايضاح وذكر المقصود بعد

كقوله تعالى لا تتخذوا الهين اثنين واما بالبدلية فلنية تكرير الحكم فى كلام فصيح واما بالعطف

التوطئة لزيادة التقرير والايضاح والبدل الغلط لا يقع مع كون المسند اليه مقصودا بالاصالة

فلتفصيل مع اختصار ومع التفصيل اما ما دخل عليه

فى الحكم فالتفصيل

العاطف فبذكر الواو

او يكفيه اسناد الحكم اليه اما بالتعقيب فبذكر الفاء او بالتراخي فبذكر ثم او بالتدريج فبذكر حتى او لرد السامع عن الخطاء في الحكم الى الصواب كقولك جاءني زيد لا عمرو لمن في اعتقاده ان زيدا جاءك دون عمرو او لصرف الحكم عن محكوم عليه الى آخر كقولك جاءني زيد بل عمرو او للشك او التشكيك كقولك جاءني زيد او عمرو او لارادة الشك فيه كقولك جاءني زيدا او عمرو او للابهام او التخيير او الاباحة او لارادة التفسير صراحة كقولك جاءني اخوك اي زيد على اختيار السكاكي من ان اي حرف عطف واما تجريده عن التوابع فلقصد ما ذكر من فوايد التابع واما تعقيبه بضمير الفصل فلقصر المسند اليه كقولك زيد هو المنطلق واما تقديمه فلكونه اهم ووجه الاهمية اما لان اصله التقديم ولا مقتضى للعدول واما لانه ضمير الشان والقصة واما لان في تقديمه تشويقا للسامع الى الخبر ليتمكن في ذهنه اذا ورد وهو احدى خواص تراكيب الاخبار في باب الذي وهو السبب في التزام تاخير الخبر في هذا الباب وامتناع الاخبار في ضمير الشان واما لان تيقن اسناد الخبر اليه على الظاهر واما لتعجيل المسرة او المساءة او غير ذلك مما هو من امثاله واما لان كونه متصفا بالخبر هو المطلوب لا نفس الخبر كما اذا قيل لك كيف

الزاهد

الزاهد فتقول الزاهد يشرب ويطرب واما التوهم انه لا يزول عن الخاطر او انه يستلذ منه فهو الى الذكر اقرب واما لان التقديم ينبئ عن التعظيم وقد يقدم ليفيد تخصيصه بالخبر الفعلي قال السكاكي واما لانه يفيد زيادة تخصيص وفيه نظر واما تاخيره فهو اذا اشتمل المسند على وجه من وجوه التقديم كما ستعرفه وقد يؤخر لسبب في نفسه لا تبطل الى ما يقتضي تقديم المسند مثل كون اسمه مما يتطير به وكالقصد الى استحضاره او كونه قليل الحضور في الذهن وغير ذلك واما قصره على المسند فلان السامع له حكم مشوب بصواب وخطاء وانت تريد تقرير صوابه ونفي خطائه اعلم ان القصر ثلثة انواع قصر قلب كقولك ما جاءني الا زيد لمن يعتقد ان الجائي عمرو لا زيد وانت اذا اوردت القصر فقد قررت صوابه وهو اعتقاد المجيء مطلقا ونفيت خطاءه وهو تعيينه لعمرو وقصر افراد كالمثال المذكور لمعتقد مجيء زيد وعمرو معا فانك قد قررت صوابه وهو اعتقاد المجيء مطلقا ونفيت عنه خطاءه وهو اعتقاد ثبوته لهما معا بتخصيصك زيد وقصر تعيين كالمثال المذكور ايضا لمن يعتقد ثبوت المجيء وتردد في الجائي وانت قد نفيت به خطاءه ايضا وهو التردد واطلاق الخطاء على التردد تسامح لا باس به والله اعلم

متعلق بقوله ... المتعلقات من بيان الحال وما جرى مجراه من غير ذلك

ان القصر لا يختص
بقصر المسند على المسند اليه بل قد يقصد بجميع متعلقات الكلام
قصر المسند اليه على المسند بنحو بين الفعل والمفعول وبين المفعولين على وجه الالحاق لطرق المعاني نذكره في عدة من
لا باس في ان نشير اليه اشارة خفية على ما جعله السكاكي اعلم ان حاصل معنى القصر راجع
الابواب او جعله بابا على حدة على ما جعله كقولك زيد شاعر لا منجم لمن يعتقده
الى تخصيص الموصوف بوصف دون وصف كقولك زيدا على احد الوصفين من غير
شاعرا او منجما او قولك زيد قائم لا قاعد لمن يتوهم زيدا على احد الوصفين لمن يعتقد
ترجيح والاول قصر افراد والثاني قصر تعيين او بوصف مكان آخر كقولك لمن يعتقد
زيدا منجما لا شاعرا ما زيد الا شاعر ويسمى هذا قصر قلبا والى تخصيص الوصف
بموصوف على هذه الوجوه الثلاثة وللقصر طرق اربعة احدها طريق العطف كما
تقول زيد شاعر لا منجم او ما زيد منجم بل شاعر هذا في قصر الموصوف على الصفة
وتقول في قصر الصفة على الموصوف ما عمرو شاعر بل زيد او زيد شاعر لا عمرو او لا غير
او ليس غير او ليس الا وكلمة غير تقوم مقام الا في هذا الباب وثانيها النفي والاستثناء
كقولك ليس زيد الا شاعرا او ما زيد الا شاعرا وان زيدا الا شاعر وثالثها استعمال
انما كقولك انما زيد جاء ورابعها التقديم كما تقول انا سعيت
في حاجتك وتميمي انا وزيدا ضربت
وفي استعمال هذه

الطرف وتمييز ما بينهما ثم
في افادة القصر تفاصيل كثيرة ودقائق
جمة من اراد الوقوف عليها فليرجع الى المفتاح او الادعاء
القصر اما حقيقي او عرفي وكل واحد منهما اما بحسب الحقيقة او الادعاء
واعلم ان هذه المذكورات انما هي على اخراج المسند اليه على مقتضى ظاهر الحال
وقد يخرج لا على مقتضى الظاهر فينزل منزلة ما ذكر في كل واحد من الايرادات
مع انه في الحقيقة ليس كذلك فيورد بناء على هذا التنزيل ما يناسبه من التراكيب
فلنذكر عدة منها حتى تقيس الباقي عليها منها انهم يضعون اسم الاشارة موضع الضمير
لكمال العناية بتمييزه اما لاختصاصه بحكم بديع الشان كقوله هذا الذي ترك
الاوهام حائرة واما القصد التهكم بالسامع كما اذا كان فاقد البصر او لم يكن
ثمة مشار اليه اصلا او الانباء عن كمال بلادته بانه لا يميز بين المحسوس بالبصر
وبين غيره او عن كمال فطانته بان غير المحسوس عنده كالمحسوس او قصد ادعاء
انه ظهر ظهور المحسوس وغير ذلك من الاعتبارات اللائقة ومنها انه يوضع المضمر
موضع المظهر كقولهم ربه رجلا لا بد وان جرى ذكر لفظا او قرينة حال وقولهم
هو زيد عالم وهي هند مليحة مكان الشان زيد عالم والقصة
هند مليحة ليتمكن في ذهن السامع ما يعقبه
لان السامع متى

لم يفهم من الضمير معنى بقي منتظرا لآخر الكلام فيتمكن المسموع بعده في ذهنه على وجه الكمال وهو السر في التزام تقديمه ايضا ومنها انه يوضع المظهر موضع المضمر اذا اريد زيادة التمكن كقوله ان تسال الحق يعطي الحق سائله ومنها انه يوضع المظهر موضع ضمير المتكلم لغرض من الاغراض كقول الخلفاء فانهم يقولون امير المؤمنين يرسم لك مكان انا ارسم والغرض منه ادخال الخوف في ضمير السامع وتربية المهابة وتقوية داعي المامور وعليه قوله تعالى فاذا عزمت فتوكل على الله وكفعل المستعطف حيث يقول اسيرك يتضرع اليك بدل انا اتضرع اليك ليكون ادخل في الاستعطاف وعليه قوله الهي عبدك العاصي اتاكا وغير ذلك من الاغراض واعلم ان هذا النقل لا يختص بالمسند اليه ولا بنقل المتكلم والمظهر بل كل من المضمر متكلما كان او مخاطبا او غائبا ينقل الى الآخر ويسمى هذا النقل التفاتا وهذا انما يسمى التفاتا اذا كان على خلاف مقتضى الظاهر فلا يكون انا رجل فعل كذا وانت الذي تفعل كذا من الالتفات لان حق الضمير العائد الى الموصول او الموصوف ان يكون غائبا لان الاسماء الظاهرة غيب بل لا يبعد ان يجعل مثل انا الذي سمتني امي حيدرة من باب الالتفات من الغيبة الى التكلم والبلغاء يكثرون منه ويرون الكلام اذا انتقل

نحو ان يوضع المضمر موضع المظهر لا يحتاج [illegible]

من

من اسلوب الى اسلوب ادخل في القبول عند السامع وامثلته كثيرة في كلام الله تعالى فليطلب منه

الباب الثاني

في بيان هيئات المسند اما حذفه فلما مر في حذف المسند اليه من وجوه الاعتبارات واما ذكره فلما سبق في ذكره ايضا ولتعيين كونه اسما او فعلا ليفيد قصد الثبوت او التجدد واما افراده فلكونه غير سببي مع عدم ارادة افادة تقوي الحكم من نفس التركيب ونعني بالسببي نحو زيد ابوه منطلق او انطلق ابوه واما كونه فعلا فللدلالة على احد الازمنة باخصر الطرق مع افادة التجدد واما كونه اسما فلافادة عدم التجدد والثبوت والدوام لغرض يقتضي ذلك واما تنكيره فلارادة عدم الحصر والعهد او للتفخيم نحو هدى للمتقين او للتحقير او كون المسند اليه نكرة فان كون المسند معرفة والمسند اليه نكرة مما ليس في كلام العرب وبيت الكتاب اظبي كان امك ام حمار من باب القلب واما تخصيصه بالاضافة او الوصف فلكون الفائدة اتم واما ترك تخصيصه فلمانع من ترتب الفائدة على ما مر واما تعريفه فلافادة السامع حكما على امر معلوم له باخر مثله او لازم حكم كذلك نحو زيد اخوك وعمرو المنطلق وهو شعبة من اخراج الكلام لا على مقتضى الظاهر او لقصر الجنس على شيء تحقيقا نحو زيد الامير او مبالغة نحو عمرو الشجاع واما كونه جملة فللتقوي او لكونه سببيا واسميته لقصد الاستمرار

اي وما ذكر فيه [illegible] من باب القلب

التشويق وتعليتها
وشرطيتها لما سيجيء في الباب الثالث وأما تقديمه
وظرفيتها الاختصاص الفعلية وأما تأخيره فلما مر وللتنبيه من أول الأمر على
فالتخصيص بالمسند إليه نحو لا فيها غول بخلاف خمور الدنيا أو التفاؤل والتشويق إلى ذكر المسند إليه
أنه خبر لا نعت كقوله له همم لا منتهى لكبارها وجميع هذه الهيئات المذكورة في البابين يشترك
وغير ذلك مما مر في تقديم المسند إليه
في أحكامها الكلام الإخباري والإنشائي

الباب الثالث في بيان هيئات
متعلقات الكلام أما تقييد الفعل بمتعلقاته فلترتب الفائدة وأما ترك التقييد بها
فلمانع من الترتب كعدم العلم بالمقيدات أو عدم الاحتياج إليها أو خوف انقضاء الفرصة
أو عدم إرادة أن يطلع المخاطب أو غيره من الحاضرين على زمانه أو مكانه أو غير ذلك
لأغراض تتعلق به أو خوف أن يتصور المخاطب كذبا من المتكلم أو قدرته على التكلم
فيتولد منه عداوة وما أشبه ذلك وأما تقييده بالشرط فلاعتبارات وحالات
يقتضي تقييده به ولا يعرف إلا بمعرفة ما في أدواته من التفصيل وقد بين ذلك
في علم النحو فإن أصل إن مثلا عدم الجزم بوقوعه ولذلك كان الحكم النادر موقعا
لإن وغلب استعمال لفظ الماضي مع إذا نحو فإذا جاءتهم الحسنة
قالوا لنا هذه وإن تصبهم سيئة يطيروا بموسى
ومن معه المراد مطلق

الحسنة

الحسنة لأن التعريف
للجنس والسيئة نادرة بالنسبة إليه
أقول بل استعمال إن ههنا للدلالة على أنهم في حال الشك
لمجيء السيئة يطيروا بموسى والغرض المبالغة في تقطيع شأنهم وقد يستعمل إن في
مقام الجزم تجاهلا ولاقتضاء المقام التجاهل كما إذا سئل العبد عن سيده هل هو في
الدار وهو يعلم أنه فيها فيقول إن كان فيها أخبرك فيتجاهل خوفا من السيد أو لعدم
جزم المخاطب كقولك لمن يكذبك إن صدقت فماذا تفعل أو تنزيل المتكلم نفسه والمخاطب
العالمين بوقوع الشرط منزلة الجاهل لمخالفة مقتضى العلم أو لغرض آخر أو التوبيخ
وتصوير أن المقام لاشتماله على ما يقلع الشرط عن أصله لا يصلح إلا للغرض كفرض المحالات
أو تغليب غير المتصف بالشرط على المتصف به وقوله تعالى وإن كنتم في ريب مما نزلنا
على عبدنا يحتمل التغليب والتوبيخ والتغليب باب واسع يجري في أنواع ومنه أبوان
وعمران وقمران وجميع باب التغليب مجاز ثم إن وإذا مشتركان في التعليق الاستقبالي
فلذلك لزما الفعل المستقبل ولا يعدل عنه إلا لنكتة كإبراز غير الحاصل في معرض
الحاصل لقوة الأسباب أو كون ما هو للوقوع كالواقع أو التفاؤل وإظهار الرغبة في
وقوعه نحو إن ظفرت بحسن العاقبة إذ الطالب إذا عظم رغبته
في حصوله يكثر تصوره إياه فربما يخيل إليه
حاصلا فيعبر عنه بلفظ

الماضى وعليه قوله تعالى ان اردن تحصنا قال السكاكى والابراز فى معرض الحاصل قد يكون للتعريض نحو لئن اشركت ليحبطن عملك ونظيره فى التعريض قوله تعالى ومالى لا اعبد الذى فطرنى واليه ترجعون ووجه حسنه اسماع المخاطبين الحق على وجه لا يزيد غضبهم وهو ترك التصريح بنسبتهم الى الباطل ويعين على قبوله لكونه ادخل فى امحاض النصح حيث لا يريد لهم الا ما يريد لنفسه ولو للشرط فى الماضى مع القطع بانتفاء الشرط فيلزم المضى فى جملتيها وعدم الثبوت فدخولها على المضارع فى مثل قوله تعالى لو يطيعكم فى كثير من الامر لعنتم لقصد استمرار الفعل فيما مضى وقتا فوقتا كما فى قوله تعالى الله يستهزئ بهم وفى نحو ولو ترى اذ وقفوا على النار لتنزيله منزلة الماضى لصدوره عمن لا خلاف فى اخباره او لاستحضار صورة الاستقبال التى فى معانى لو وان واذا ابحاث تركناها مخافة الاطالة وقس على ما ذكر معانى سائر ادوات الشرط المذكورة فى علم النحو واما ذكر المفاعيل فلما ذكر من ترتب الفائدة واما حذف المفعول به فللتنزيل منزلة اللازم اذ كان الغرض اثبات فعل للفاعل او نفيه عنه من غير تعرض لمن يقع عليه وذلك ضربان ضرب يجعل الكناية اللطيفة عن اثباته له متعلقا بمفعول خاص

دلت

دلت عليه قراين الاحوال وضرب ليس كذلك والى كثير الوقوع نحو فلان يعطى ومنه قوله تعالى هل يستوى الذين يعلمون والذين لا يعلمون والاول كبيت البحترى فى المعتز بالله شجو حساده وغيظ عداه ان يرى مبصر ويسمع واع اى ان يكون ذو رؤية وذو سمع فى العالم فيدرك محاسنه واخباره الدالة على استحقاقه الامامة كانه يدعى الملازمة بين مطلق الرؤية والسماع وبين رؤية محاسنه وسماع اخباره فيكنى بالاول عن الثانى ويترك المفعول لتحصيل تلك الكناية اللطيفة هذا هو سبب الترك عن اصله وقد يكون المفعول ثابتا فى الاصل فيحذف بعد دلالة القرينة عليه بسبب من الاسباب المذكورة فى حذف المسند اليه اوللبيان بعد الابهام كما فى فعل المشية والارادة ونحوهما اذا لم يكن تعلقه به غريبا فانه اذا كان شرطا كان الجواب يدل عليه ويبينه نحو ولو شاء لهديكم اجمعين بخلاف ما اذا كان تعلقه به غريبا فانه يذكر المفعول حينئذ لتقرره فى نفس السامع ويانس به كما فى قول الشاعر ولو شئت ان ابكى دما لبكيته اولدفع التوهم ابتداء لارادة غير المراد اذا كان المراد مما يمكن الاعتناء بافادته كقوله وسورة ايام حززن الى العظم

اللهم الى العظم واما
لانه اريد ذكره ثانيا على وجه يتضمن
ايقاع الفعل على صريح لفظ المفعول اظهارا لكمال العناية
بوقوع الفعل عليه كقول البحتري قد طلبنا فلم نجد لك في السؤدد والمجد
والمكارم مثلا ويجوز ان يكون السبب ترك مواجهة الممدوح لطلب المثل له
واما التعميم مع الاختصار كقولك قد كان منك ما يؤلم اى كل احد وعليه
قوله تعالى والله يدعوا الى دار السلام واما لمجرد الاختصار نحو اصغيت اليك
وقس على ذلك حذف ساير متعلقات الفعل واستخرج نكات ساير الاحوال الطارية
عليها من التقديم والتاخير والتوصيف والاطلاق والتعريف والتنكير وغير ذلك

الباب الرابع في الهيئات التي تعرض
لمطلق الكلام من جهة نفسه لا من جهة اجزائه ومتعلقاته منها الهيئات
التي تعرض له باعتبار مقارنته لكلام آخر وهي الفصل والوصل والايجاز
والاطناب وانما جعلنا الايجاز والاطناب مما يكون باعتبار الجملتين بناء
على اغلب الاحوال **الفصل** في الفصل والوصل اعلم ان الفصل سوق ترك العاطف
والوصل ارادة فلنخص البحث بالعطف بالواو فنقول انما
يحسن الوصل بين المتناسبين لا بين
المتحدين ولا بين المتباينين

بمعنى ان الايجاز والاطناب كما يكونان
باعتبار الجملتين لطول احدهما او قصرها
كذلك قد يكونان بين الطرفين من الاداة
اعني الطلب ...

لان الاشكال في موضع الواو لا في موضع
ساير الحروف العاطفة ... منه

فالوصل

فالوصل بين الجملتين
انما يحسن اذا اتحدتا طلبا وخبرا مع
نوع ارتباط بينهما اما عقلي كاتحاد مسند او مسند اليه
او اتحاد قيد او تماثل فيهما وجه الاتحاد اذ العقل بحذف المشخصات
او تضايف واما وهمي ككونهما متشابهين او تضاد بالذات كالسواد
والبياض او شبه التضاد واما خيالي لتقارن
في الخيال بسبب يقتضي الحقيقة المشتركة او ضرب العرض كالاسود والابيض
والخياليات تختلف باختلاف الاسباب من صناعة
او تعالى اتفاق او غيره قوله تعالى افلا ينظرون
الجمل في الخيال السبب فتتفاوت الامم فان ينكر ليس الا الابل والارض
خاصة او من عام فيتفاوت الخطاب مع العرب وما في خيالهم لتناسب
الى الابل الآية الا من جهل بان الخطاب مع العرب عندهم وبالاغارات ولا يتجدد في
برعيها وسماء تغيثهم وجبال يعصمهم عند الغزو ولا يحفظ كما هو الغرض صامتون
في العطف لا تخالف في الاسمية والفعلية الا لغرض قوله تعالى سواء عليكم ادعوتموهم ام انتم
احدهما ثبات في الآخر نحو قوله تعالى سواء عليكم اادعوتموهم ام انتم صامتون
احدهما او ثبات في الاخر وجود سابق يحسن التشريك فيه
ثم قد يصار الى الفعل في هذا الحال بوجهين الاول وجود سابق فوجب بابه هذا النوع من
الفصل يسمى قطعا الثاني ان ينوى الجواب عن سؤال مقدر من
فان سبق سابق آخر يحسن التشريك فيه فاحتياطا والا فوجوبا
المخاطب للتنبيه عليه او لبغي عنه او ليسمع منه
كلاما او لئلا ينقطع

كلامك بكلامه او لاختصار
وهذا النوع يسمى استئنافا او الفصل اما
للاتحاد بان يقصد البدل لان نظمه اوفى بالمقصود كقوله
تعالى قالوا مثل ما قال الاولون قالوا ءاذا متنا او البيان نحو قوله تعالى فوسوس
اليه الشيطان قال يا آدم هل ادلك على شجرة الخلد او التاكيد نحو ذلك الكتاب لا ريب فيه
هدى للمتقين واما التباين فتارة لاختلافهما طلبا وخبرا الا ان تضمن احدهما معنى
الاخر فحينئذ يجوز العطف بينهما وتارة بان لا يكون ربط بينهما اما معنى او سببا كما تقول
لمجوهري فلان يقرأ القرآن ثم تتذكرات لك خاتما زيد تقويمه تنقل لي خاتم فهل اراك
وكقوله تعالى سواء عليهم ءانذرتهم ام لم تنذرهم لا يؤمنون لانه لبيان حال الكفار
وما قبله لبيان حال الكتاب دون المؤمنين واما جعل احدى الجملتين اما كالاشكالة
لا واو للاتحاد واما منتقلة بلا واو وفي بعضها او بواو في البعض وجوبا او استحسانا
ويعد في الماضي محققا او مقدرا على ما فصل بيانه في الغير فيمكن ان يعلم نكاتها بالمقايسة
على ما ذكرنا فافهم ذلك وليتأمل القول في الايجاز والاطناب وهما نسبتان فلنسبهما الى
متعارف اوساط الناس فاما مراتب لا يحصى واذا ساعد المقام حسنا الكلام فالاصل
الايجاز عيانا والاطناب كثيرا فالايجاز نحو قوله تعالى ولكم
في القصاص حياة وكان اوجز كلامهم القتل
انفى للقتل وهذا كان

اوجز

اوجز منه حقا انتهى الى
مرتبة الاعجاز والاطناب كقوله تعالى
ان في خلق السموات والارض واختلاف الليل والنهار
لآيات لقوم يعقلون بدل ان يقول ان في وقوع كل الممكن مع تساوي طرفيه لآيات
للعقلاء اذ الخطاب مع الكافة وفيهم الذكي والغبي والمقصر والقوي ومن الاطناب
باب نعم وبئس وفيه اختصار بحذف المبتدأ فيحصل التعادل ومناسبة التمييز وفيهما
تفصيل بعد اجمال ومن امثلة الاطناب قوله تعالى قال رب اني وهن العظم
مني واشتعل الرأس شيبا مقام شخت وفيه ايجازات لطيفة لا يليق بهذا المختصر بيانها
واما اختصار رب مع انه كالاساس للكلام ومن حقه ان يقدم بقدر ما ينوى من النداء الى
عليه فمن جملة محسنات هذا الكلام فلا ينافي الاطناب فيما بعده لان فيه اشارة الى
ان هذا المقام مما يحسن فيه مثل هذا الاطناب ايجاز كامل وان كان فيه نوع اطناب
بالنسبة الى كلام اوساط الناس لان هذا المقام مقام القول في انقراض الشباب والمام
المشيب المراد الطلوع والامر المغيب وهل معنى احق سنده بان ترى القائل فيه افانيف
المجهود ويستفرغ في الانباء عنه كل حد معهود

الباب الخامس في بيان الهيئات العارضة
بخصوص التراكيب الخبرية فقط اعلم ان الاسناد الخبري اما ان يلقى
الى مخاطب خالي الذهن او متردد فيه
او منكر فالكلام الخبري

يورد فى الاول خاليًا
عن التاكيد وفى الثانى يؤكد استحسانا
وفى الثالث يؤكد وجوبا ويزاد التاكيد بقدر زيادة الانكار
وقد ينزل العالم بالاسناد منزلة خالى الذهن لعدم جريه بموجب علمه فيورد له
الكلام المورد بخالى الذهن وقد ينزل غير السائل منزلة السائل اذا قدم فى الكلام ما يحمل
المخاطب على السؤال وقد ينزل منزلة المنكر من لا يكون اياه لشىء من ملابس الانكار
عليه كقوله جاء شقيق عارضا رمحه ان بنى عمك فيهم رماح وقد ينزل المنكر منزلة غير
المنكر اذا كان معه ما اذا تامله ازال انكاره كقولك لمنكر الاسلام الاسلام حق وقوله
تعالى فى حق القران لا ريب فيه مع كثرة مرتابيه واردا على سننا وهذه الاعتبارات
تكون فى افادة فائدة الخبر وافادة لازم فائدته ايضا فاعتبره واستخرج امثلته والله
الموفق وقد يورد ان لا لرد الانكار بل وقد يؤكد الكلام مطلقا بلا انكار فى المقام
وقد ينزل التاكيد مع الانكار لاغراض اخر غير ما ذكر فليطلب تفصيله من الشروح **الباب**
السادس فى المعانى الزائدة التى تقصد من الكلام الانشائى والكلام الانشائى
ستة استفهام وامر ونهى وتمنى وترجى ونداء ومعانيها واداتها مذكورة فى النحو
والذى يهمنا فى فننا هذا ان نذكر المعانى التى تتشعب من معانيها
الاصلية بنوع مناسبة بينهما ويقصد بها البلغاء بحسب
مقتضى المقام ننقل اليك

تحدثنى

تحدثنى سؤالا او هل
لنا من شفعاء حيث يمتنع التصديق تمنيا
وكذلك تقول على وجه التمنى لو اتنى تحدثنى لان لو يفيد غير
الواقع وايقاعها فى باب التمنى وكذا يستعمل لعل فى التمنى لبعد المرجو وتقول فى
الاستفهام الا تنزل عرضا او الا تشتم اباك اى استحسن الشتم استهجانا او زجرا لمن
يهجو اباه اتهجو نفسك تقريعا والم اؤدب فلانا ابانك تخويفا او اما ذهبت استبطاء
وتخفيفا وانا اعرفك لمن تتصلف عندك انكارا او تعجبا او تعجيبا او اضربنى نفرا
وتقول اشتم مولاك لمن ادبته تهديدا له وتقول لا تمتثل امرى تهديدا ايضا وكذلك
نقول بالمقبل عليك يا مظلوم اغراء وقد يقدم المبتدأ والخبر فى الكلام الانشائى
لاشتماله على ما يقتضى صدارة الكلام وقد يوضع الخبر موضع الانشاء للتفاؤل كقولك
وفقك الله للتقوى او لاظهار الرغبة او للكناية او للاحتراز عن صورة الامر ادبا كقول
العبد لمولاه اذا حول وجهه عنه وان اراد العبد ان ينظر اليه ينظر مولاى الى الحق
الساعة بدل قوله انظر وحمل المخاطب على الفعل ابلغ حمل بابلغ وجه ما يأتى غدا لمن
يكره ان ينسب الى الكذب وغير ذلك وقد يوضع الامر موضع الخبر للرضاء بالواقع حتى
كانه مطلوب وعليه قوله تعالى استغفر لهم او لا تستغفر لهم
ان تستغفر لهم سبعين مرة فلن يغفر الله
لهم وهو التسعون لكن

مع ميل الى كل ما اختاره المخاطب او لميل المخاطب اليه كقوله صلى الله عليه وسلم اذا لم تستحي فاصنع ما شئت وهذا من قبيل اخراج الكلام لا على مقتضى الظاهر ولها اساليب متفننة اذ ما من مقتضى كلام ظاهرى الا ولهذا النوع دخل فيه بجهة من جهات البلاغة ومنها اسلوب الحكيم وهو تلقى المخاطب بغير ما يترقب او السائل بغير ما يتطلب وعليه قوله تعالى يسئلونك عن الاهلة قل هي مواقيت للناس والحج مع انهم قالوا في السؤال ما بال الهلال يبدو دقيقا ثم يتزايد قليلا قليلا حتى يمتلئ ويستوي ثم لا يزال ينقص حتى يعود كما بدا فاجيبوا بما ترى للتنبيه لهم باللطف وجه على تعديهم عن موضع سؤال هو اليق بحالهم

الفن الثاني

في علم البيان وهو علم يبحث عن طرق الدلالات العقلية التي يعتد بها البلغاء في مقاصدهم لكون الافادة بالدلالة الوضعية عندهم بمنزلة اصوات الحيوانات وطرق الدلالة العقلية يقصدونه بلا تعمل القرائح ولاغراض آخريين في موضعه فهذا الفن منحصر في فصول ثلثة على المشهور التشبيه والمجاز والكناية بالاستقراء ومقدمة لبيان الدلالة اعلم ان فهم المعاني من الالفاظ اما بطريق الوضع فقط واما بطريق العقل بتوسط الوضع او لا بتوسطه وتسمى الاول دلالة لفظية وضعية والثاني دلالة عقلية والثالث دلالة طبيعية والاول مثل دلالة ضرب على مفهومه بواسطة تعيين الواضع له والثاني كدلالة لفظ الضرب على لوازم معناه او ملزومه ومداه ضاربه بواسطة فهم مفهوم الضرب من لفظه بتوسط الوضع والثالث كدلالة لفظ اح على وجع الصدر وعلى وجود لافظه وساير معان آخر مما لا مدخل للوضع في فهمه والمبحوث عنه في فننا هذا بيان طرفي الثاني

الفصل الاول

التشبيه تشريك الشيئين في امر باداته وهي الكاف وكأن والمثل ونحو وامثال ذلك مما يعطي معنى التشريك والامر المشترك فيه اما امور حقيقية او امور اعتبارية خيالية كانت او وهمية وكل منهما اما واحدا وما في حكمه كصفات بقصد بمجموعها هيئة واحدة واما كثير مثال الاول خده كالورد في الحمرة ومثال الثاني تشبيه الثريا بالعنقود المنور في الهيئة الحاصلة من تقارن الصور البيض المستديرة الصغار المقادير على كيفية مخصوصة ومقدار مخصوص ومثال الثالث تشبيه فاكهة باخرى في الطعم واللون والرائحة وغرض التشبيه يعود غالبا الى المشبه وهو بيان حاله او بيان مقدار حاله او امكان وجوده او زيادة تقريره او تزيينه او تشويهه او الاستطراف اما البعد وجود المشبه به في الواقع او في الذهن مطلقا او مع المشبه وقد يعود غرض التشبيه الى المشبه به

اما الايهام ان المشبه به
اتم فى وجه التشبيه من المشبه اذ حق
المشبه به ان يكون كذلك ليفيد ما ذكرنا من الاغراض واما لاظهار الاهتمام
وذلك انما يكون فى التشبيه المقلوب ومنه انما البيع مثل الربوا واما لادعاء بالزايد
الناقص فى وجه الشبه حقيقة او ادعاء ومن التشبيه ما يسمى تمثيلا
للمشبه به وهذا اذا اريد الحاق الناقص الى التشابه لا التشبيه ومن امور متعددة بدون
واما اذا تساوى الطرفان يعدل الى التشابه فيه وصفا غير حقيقى منتزعا من امور العارضة لتلك
وهو ما كان وجه الشبه فيه وجه الشبه تلك الوحدة كلما كان التركيب اكثر كان التشبيه
اعتبار هيئة وحدانية لها حتى يكون وجه الشبه كالواحد كما فى وكلما كان فاختلط به نبات الارض
الامور كما هو حال العجيبة الذى بمنزلة الواحد كماء انزلناه من السماء فاختلط به ثم نزل ذلك منزلة
اغرب كقوله تعالى انما مثل الحيوة الدنيا لاشتراك الضدين فيه ثم نزل ذلك الطاعم والتشبيه
الاية وقد ينتزع الشبه من نفس التضاد ولبخيل هو كالاسد او للجبان هو كالحاتم والتشبيه
التناسب بواسطة تمليح او تهكم فيقال للجبان هو كالاسد او اذا كان له نوع من الغرابة والتشبيه
اما مبتذل اذا لم يكن له نوع غرابة او مقبول اذا كان له نوع من الغرابة وقد يحذف
تقسيمات كثيرة تركناها مخافة الاملال ولا تدل لا فائدة يعتد بها فى بعضها كقولك
اداة التشبيه فيحمل المشبه به على المشبه مبالغة **تنبيه**
زيد اسد ويسمى تشبيها بليغا
اذا قيل وجهه كالورد

مثلا

مثلا ليس مراد البلغاء
منه التشريك فقط لانه معنى وضعى
يدل التشبيه عليه بالدلالة الوضعية لا العقلية بل مرادهم
افادة ما فى خده من معنى لطيف بتصويرها فى الورد فى ذهن المخاطب وبهذا
المعنى يتوصل اليه بسبب التشريك المدلول عليه بالدلالة الوضعية المسلزمة لذلك
المعنى فلذلك يدل عليه التركيب التشبيهى بالدلالة العقلية ويعد التشبيه مع تقابلها
فافهم الدقيقة واعتبر فى جميع التشبيهات **الفصل الثانى** فى المجاز ولنبين اولا معنى
الحقيقة والمجاز فنقول الحقيقة هو اللفظ المستعمل فيما وضع له من حيث انه ما وضع
له واما المجاز فهو ما يستعمل فى غير ما وضع له من حيث انه غير ما وضع له بما حفظ المعنى
الموضوع له حين الاستعمال وهو اما لغوى او عقلى واللغوى على نوعين مجاز
مرسل واستعارة اذ لابد فى كل مجاز من العلاقة فيما بين الموضوع له وبين ما يراد
منه حين كونه مجازا حتى يكون سببا لانتقال من المعنى الموضوع له الى المعنى المجازى
المراد فى المقام بسبب القرائن وتلك العلاقة اما غير المشابهة او المشابهة والاول
تسمى مجازا مرسلا والثانى استعارة ولابد ايضا فى كل مجاز من قرينة مانعة عن ارادة
المعنى الحقيقى حتى يصح ارادة المعنى المجازى منه والمجاز المرسل
اما باعتبار السببية كاطلاق اليد على القدرة
واما باعتبار الغالبة

والمطلبة كالاطلاق ومنه تسمية الشيء وعكسه كالاصابع في الانامل
الزائدة على المرادة في الربيئة وعكسه وغير ذلك من العلاقات المشهورة المذكورة
باسم جزئه كالعين او ما يؤول اليه وتبعية مصرحة ومكنية
او باعتبار ما كان عليه انواع تخييلية وتحقيقية اصلية وتبعية كقولك رأيت اسدا في الحمام
في الكتب ثم الاستعارة به مستعملا في المشبه صريحا كقولك ... للمشبه مع ان
المصرحة ما يكون اسم المشبه به فيها بطريق الكناية باثبات لازم المشبه به هذا اللازم
والمكنية ما يستعمل اسم المشبه كقولك انشبت المنية اظفارها واثبات لفظ الاستعارة
المذكور صريحا اسم المشبه والتخييلية يسمى تحقيقية واذا كان لفظ الاستعارة منه والحرف
يسمى استعارة تخييلية وما سوى التخييلية يسمى تحقيقية كالفعل وما يشتق منه والحرف
يسمى استعارة اصلية والا تبعية كالفعل وسرى منه اليهما تبعا وفي الحرف
اسم جنس يسمى استعارة اصالة في معنى المصدر وسرى منه اليهما تبعا فالتشبيه
فالتشبيه في الفعل والمشتق منه اصالة كقولهم نطقت الحال بكذا اي دل عليه بتشبيه
في متعلق معناها فيسري منه اليها تبعا كقولهم ليكون لهم عدوا وحزنا تشبيه
الدلالة بالنطق وكقوله تعالى فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدوا الذي هو متعلق معنى
ترتب العداوة على الالتقاط بالترتب بين العلة والمعلول الذي هو متعلق معنى
حرف التعليل وايضا الاستعارة مطلقة ان كانت عارية عن
لما يلائم المشبه والمشبه به ومجردة ان قرنت
بلوازم المشبه ومرشحة

ان قرنت

١٦

ان قرنت بلوازم
المشبه به وقد يجتمع التجريد والترشيح والتفريع
ابلغ لاشتماله على تحقيق المبالغة واذا حذف اداة التشبيه
وطوى ذكر المشبه في التشبيه التمثيلي يكون مجازا مركبا ويسمى التمثيل على سبيل الاستعارة
كما يقال للمتردد في امر اراك تقدم رجلا وتؤخر اخرى ومتى فشا استعماله على سبيل
الاستعارة يسمى مثلا وكذلك الاستعارة تمليحية وتهكمية ويقال للجبان رأيت اسدا
او للبخيل ومعي حاتم وحسن الاستعارة برعاية جهات حسن التشبيه وان لا يشم رائحة
التشبيه والمشبه لفظا وان يكون وجه الشبه جليا لئلا يصير الغازا وتعمية ومن لواحق
الاستعارة الغريبة وهو ان ينزع من امر ذي صفة امر آخر يماثله فيها مبالغة في كمالها الاول
في تلك الصفة نحو قولهم لي من فلان صديق حميم وطرق تعيين كثيرة فليطلب من المطولات
واما المجاز العقلي فهو ان يستند الفعل وما يشتق منه الى غير ما هو له بتصرف عقلي لنوع
مناسبة بما هو له كقولك كسا الخليفة الكعبة وقتل الامير فلانا باعتبار امره **الفصل**
الثالث في الكناية وهي لفظ اريد به لازم معناه مع جواز ارادة معناه معه
لعدم القرينة الصارفة عن ارادة معناه كالمجاز وهي ثلثة كناية يطلب بها
الموصوف كقولهم مجامع الاضغان كناية عن القلوب وكناية
يطلب بها الصفة كطويل النجاد كناية
عن طول القامة وكناية

يطلب بها النسبة كقوله ان السماحة والمروة والندى • في قبة ضربت على ابن الحشرج كناية عن ثبوت تلك الصفات الثلثة له وقد لا يذكر الموصوف في كناية الصفة وكناية النسبة فيسمى تعريضا به كقولك المسلم من سلم المسلمون من يده ولسانه ثم ان كثرت الوسايط في الكناية يسمى تلويحا وان قلت مع خفاء يسمى رمزا وان قلت بلا اخفاء ويسمى ايماء واشارة

تنبيه اطبق العلماء على ان المجاز والكناية ابلغ من الحقيقة والتصريح لان الانتقال فيهما من الملزوم الى اللازم فهو كدعوى الشيء ببينة وان الاستعارة ابلغ من التشبيه لاداء ما هو مراد البلغاء من التشبيه على ابلغ وجه واوكد كما لا يخفى على من له ذوق سليم

الفن الثالث علم البديع وهو علم يبحث فيه عن التحسينات الزائدة على حسن تطبيق الكلام بالمقام وهي على نوعين معنوي ولفظي فالمعنوي اصناف منها المطابقة وهي ان يجمع بين متضادين نحو تحسبهم ايقاظا وهم رقود ومنها المقابلة وهي ان يجمع بين شيئين متوافقين او اكثر وبين ضديهما ثم اذا شرطت ههنا امرا شرطت هناك ضده نحو قوله تعالى فاما من اعطى واتقى الآية ومنها المشاكلة وهي ان يذكر الشيء بلفظ غيره لوقوعه في صحبته كقول الشاعر قالوا اقترح شيئا نجد لك طبخه • قلت اطبخوا لي جبة وقميصا • ومنه قوله تعالى ومكروا ومكر الله

والله

والله خير الماكرين ومنها مراعات النظير ويسمى التناسب وهي الجمع بين المتشابهات نحو قول الشاعر وحرف كنون تحت راء ولم يكن • بدال يؤم الرسم غيره النقط ومنها المزاوجة وهي ان يزاوج بين معنيين في الشرط والجزاء ومنها اللف والنشر وهي ان يلف بين معنيين وينشر بين متعلقيهما اعتمادا على العقل نحو قوله تعالى جعل لكم الليل والنهار لتسكنوا فيه ولتبتغوا من فضله ومنها الجمع وهو ان يجمع بين الشيئين في معنى واحد والتفريق عكسه ومنها التقسيم وهو ان تذكر شيئا ذا جزئين او اكثر وتسند الى كل واحد من اجزائه ما هو له عندك ومنها الجمع مع التفريق وهو ان يدخل شيئين في امر ويفرق جهة الادخال ومنها الجمع مع التقسيم وهو ان يجمع ثم يقسم والتقسيم مع الجمع عكسه ومنها الجمع مع التفريق والتقسيم ومعناه ظاهر مما سبق ومنها الايهام ويسمى التورية وهي ان تذكر لفظا له استعمالان تريد به ابعدهما نحو قوله حملناهم طرا على الدهم بعدما • جعلنا عليهم بالطعان ملابسا • ومنها التوجيه ويسمى محتمل الضدين وهو ان تذكر كلاما ذا وجهين مثل قوله لأعور خاط لي عمرو قباء • ليت عينيه سواء • ومنها الاعتراض وهو ان تدرج في الكلام ما يتم المعنى بدونه ومنها التجاهل ومعناه ظاهر نحو اهذا روضة الفردوس ام خضرة حفتها العلياء والكرم • ام ام • ومنها الاستتباع وهو

ملح شيء على وجه يتتبع بعضها آخر وقد يكون الالتفات والايجاز من حيث افادتها الكلام حسنا عرضيا زائدا على الحسن الذاتي من المصنعات البديعية المعنوية واما اللفظي فمنه التجنيس وهي تشابه الكلمتين ومنه تام لا تفاوت بينهما في اللفظ ومنه ناقص ومنه مذيل ومنه لاحق ومنه مزدوج ومنه تصحيف ومنه متشابه ومنه مفروق ويعد ايضا من التجنيس نحو قوله تعالى قال اني لعملكم من القالين واقم وجهك للدين القيم وقد يسمى ذلك اشتقاقا ومنه رد العجز على الصدر والقلب والسجع بانواعها ومنه الترصيع وهو توازن الالفاظ مع توافق الاعجاز وقد يورد انواع اخر من المحسنات ككون الحروف كلها منقوطة او غير منقوطة او مخلطة على سواء وغير ذلك مما هو مذكور في كتب البديع ولك ان تستخرج انواعا منها وتلقب باي لقب احببت واصل الحسن في الكل ان يتبع اللفظ المعنى لا العكس فتامل ابيات البحتري بلغنا اضاريب من قديري فان رأينا القبح ضربا • ترد في حلقي سود دسماها • مرحى مرحى وناسا مهيبا • فكان الليث ان جئته صارعا • وكالغيث ان جئته مستهيبا • وكانت عن المصنف له لا زالت امور العالمين منتظمة لرايه واقطار المشارق والمغارب منوط برايه وانه تم تحريره وتاليفه في شهر شوال سنه ست وثمانين وسبعمائة

على يدي العبد الضعيف والنحيف الاسيف شريف احمد بن يوسف آمنهما الله تعالى عن الخوف يوم التلهف والتاسف آمين باخر المسولين المدرس يومئذ بمدرسة ابراهيم كتخدا في قسطنطنية حماها الله تعالى عن الآفات والبلية بجاه خير البرية والحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي خلق الانسان وعلمه معاني الاسامي ببدايع البيان والصلوة والسلام على عبده الذي انزل عليه القرآن محمد الذي بعث نبينا من بني عدنان فتحدى باقصر سورة منه بين فصحاء العرب وبلغاء قحطان فعجزوا عن المقابلة باللسان الى المقاتلة بالسنان وعلى آله واصحابه والتابعين لهم باحسان

سبب تاليف كتاب ولدكر پادشاه سلطان مرادخان حضرتلرينك نام شريفلرينه علم بلاغتده بر كتاب تصنيف اتمش ايدم اول كتاب عرب دلنده ايدي عامه خلق حضرتنه فايده‌سي اولمادوغي جهتدن بر وجه اختصار لسان تركي يه ترجمه ديلدم كه بو كتابي انشا ايدم تا كه عامه ناسه فايده‌سي عام وشامل اوله موجب پادشاهم حضرتلرينه

دعای خیره سبب اوله
بعونه تعالی بو کتاب بر مقدمه و اوچ باب و بر خاتمه و بر تتمه اوزرینه ترتیب اولندی زیرا بو مختصرده
ذکر اولنان علم بلاغتک یا کندوسی و یا مقدماتی و یا شعبه سی و یا لواحقی دن
بحث اولنور معانی کلام مطلقه من حیث هو کلام عارض اولان بیانانک
بو علم بلاغت دخی یا کلام مطلقه من حیث هو نوع عارض اولان کلفی بیانانک
و یاخود نوع کلام من حیث اجزاسی جهتندن بیانانک
زایدی سندن بحث ایدر و یاخود مطلق کلام اجزاسی خاتمه ده لواحق تتمه ده
زایدی سندن بحث ایدر و یاخود مقدمه ده شعبه خاتمه ده و انواع
معانی زایدی سندن بحث ایدر مقدمات مقدمه ده بحث اولندی باب ثالثده
معانی زایدی سندن بحث ایدر بیانانندن باب اولده بیانانندن باب
بیانا اولندی و مطلق کلامک بیانانندن و اجزانک بیانانندن کہ اول
کلامک بیانانندن باب ثانیده بحث اولندی کہ انسان سویلیکلایدر در بر اصل سوزی بالشعور
بحث اولندی **مقدمه** بلکہ هر سوز کہ مناسب اولاتک علما ایله بر اصل سوزی
بحث اولندی و اصلی مخاطبک حالنه مناسب اوله و قتیل ایله و آترالك
سوزک ماده سی و اصلی مخاطبک حالنه و منجانا ایله و دن و مخاطبیا ایله تهنیت
سوزک ماده سی بر طور آخر ده مکالمه اولنور بر اصل محاورت اولنور و مخالف
و سپاهی ایله بر طائفه ایله بر اصل مقامنده اولان سوزی مخالف
ایله و شهر لو ایله و بالجمله هر طائفه سوز تعزیت مقامنده اولان مقامنده لایق
مقامنده اولان سوز حزن و غضب مقامنده لایق
اولمان سوزلر فرح

وحلم مقامنه لایق
اولمان شعیله کہ بو مقاملک بر نیک اولمان یرده دوشیر کلام رایح
سوزنی برنده سویلیه لر برنده سویلیه بین الناس محبوب القلوب
اولمازلر ابن کشی بو سوزلری یرلو یرینده اولور مصاحبتلری مطلوب
اولمازلر خلقدن اسنک مرغوب اولور حضرتلری زاد الله
اولور و سوزلرینک حظ الور نته کہ پادشاهمز حضرتلری خدمتنه
اولورلر هر طایفه سوزلرینه جمیع طوائفک حالنه مناسب سویلیکلرینه محبوب القلوب
اولورلر هر طایفه مکالمه ایدیب جمیع طوائف اندرکه بین الناس معاصره دیرلر
عمومه بو وجهله مکالمه ایدیب کیملر اندرکه بین الناس سویلیکلری معاصره دیرلر
یوزنی سوزلری اندن متسلی اولوب امدی کلامی بو وجهله سویلیک بلاغتک غیریدر
یوزنی سوزلری مصاحبتلری مطلوبدر بو وجهله سوزی بو وجهله سویلیک بو معنی رعایت
و هر طایفه یه مصاحبتلری محاضره دیرلر سوزی زیرا بلاغت بو معنی ده لو
و هر طایفه سویلینه محاضره دیرلر بو نظمن تیکلشلر زیرا بلاغت یادرلو درلو
و بو وجهله سویلینه صانعلر بو نظمن کلامدن و یا درلو درلو کلام
و بو وجهله بلاغت بو نی صانعلر بو ضکمه مطلق کلامدن بونک برله کہ کلام
اما اکثر علما بلاغت بو نی دوشعور دکدن صکره معانی قصد اتمکلک بونک برله کہ کلام لغت
ایلیب اصل کلامی یرینه دوشعور له دن زیاده معانی قصد ایله کلام لغت
بیانلدن معنی موضوع له دن زیاده معنی ایله کلامک بیانانک هر بنده
بیانلدن معنی موضوع سلاست لفظ وضوح معنی کلامک بیانانک بلاغت
فصاحت دخی اولکہ فصاحت سلاست لفظ و وضوح بیش کلامک بلاغت
فصاحت دخی اولکہ فصاحت جاری اولمقلر بیش قصد اتنکہ بلاغت
اصلی اوزره جاری اولمقلر آنی قصد انکہ
بر نکته فائده دن آنی قصد اوله کلامکه
دیرلر و اول کلام کہ

قصد اوله مقام بشارت
بونکته‌لرانه بلیغ دیرلر مثلا بر مقام اولور اول مقامه مناسب
اولنور اکر کلام دخی بلیغ دیرلر دیو متکلملو اولور اول آنک اکسوکی دکلدر
قصد ایدن متکلمه بیرک سکا عطا اتدی دیو زیرا غیری سوزی وقتناکه اوله
اولور یعنی بر کشی بیر بو سوزی سویلیه لر زیرا بک نسنه مشغول ایلر اولور محاضر
سوزا اولدلرکه او کشی بیر بو بوندن بک نسنه مناسب سویلنمش اولور بیانات ایله
بلکه سویلیلرده قولغینه کرمز مکر بوندن حالنه مناسب سوزی درلودرلو بیانات
کشیه بو اصل سوزی سویلیلر اولکشنک بو مقام بشارتده مناسب سوزی درلو و کاه اولور سلطان
اوی تمام اولور اندن صکره بو مقام بشارت سکا عطا ایندی دیرلر و کاه اولور سکا عطا اتدی دیرلر
سویلنمش اولور و کاه اولور بر آغز سلطان سکا عطا سلطان سکا عطا اتدی
سکا تحقیق عطا اتدی و کاه اولور والله بالله تحقیق سلطان لیکن هر برینک
ایمدی بو سوزلر اوجه دخی مثللو دربشارت مقامنده مناسبدر لیکن هر برینک
لیکن هر برینک بر یری وار در آنی دخی رعایت اتمک کرکدر کشی بلیغ اولمز زیرا
اول کشی که اکر بو خبری مثلیه لر بوندن خالی دکلدر که بو خبری هیچ تصدیق اتمامش اوله
خالی الذهن ایکن شو حیثیت لاجتنب مثلیه لر آنک کبی کشی بیر سلطان سکا عطا اتدی
دیمک کفایت ایدر و تردد ایدن کشی بیر تحقیق عطا اتدی دیمک
کرک و منکر اولان کشی بیر والله تحقیق
عطا اتدی دیو مثللو

کرک

کرک تا که اول سوزلر معلوم اولدیکی
آنک حالنه مناسب اوله پس معلوم اولور ایمش اول
مقام بشارتده مناسب درلو درلو احوال اولور ایمش یا لکن بشارتده مناسب
بشارتده مناسب کلامی درلو درلو سویلمک اقتضا ایدر ایمش امر محاضر تمام اولور ایمش امر بلاغت
سویلمکله امر بلاغت تمام اولمز ایمش بلکه بیان امر محاضر تمام اولور ایمش ایله
شول وقت تمام اولور ایمش که اول بشارت کلامنک درلو درلو هیئات ایله
سویلنمش اولبشارت مقامنه عارض اولان درلو درلو حاللره تطبیق اولنه
یعنی سوزلر بیانی اکر مناسب کنعلیب اکا دلالت اندوردیله اول مناسب
کتورمک بلاغتدن آنک ایله امر بلاغت تمام اولور اکر دلالت ده تعقید اولمازایسه
بو مذکورات دن بلاغت ایله محاضرات اسنده فرق ظاهر اولدی بو فرق فهمک
اکثر کتبده مذکور اولماشدر معنای دقیقدر شویله معلوم اولکه کبی فهم و ضبط
اولنوب زماننک جهالنه اظهار اولنمیه فمن منح الجهال علما اضاعه امدی بو بشارت
مقامنه قیاس ایلیه جمیع مقاماتی و اکه مناسب اولان سوزلری و اول مقامات
عارض اولان احوالی و اول احواله مناسب اولان هیئات کلامی و بو مقاماتک
واکه عارض اولان احوالک نهایتی یوقدر لیکن مقام بشارت
مقامه مناسب بر تمثیل اولندی غی ایچون
بر سبیل التمثیل کتوردک که

ثمن العاقل علی ما یری
والفال علی ما جری اندن صکره بالجمله کر بو سوزی
واکر مناسب سویلیشلری طوبوب بلیغ سلیقی دیرلر آنک
مقاماتی بلوب واکر مناسب سویلیك بعض کمسنه بالطبع اولورلر وبعض کمسنه اولورلرکه
مقاماتده مناسب سویلیك بلاغت اوکرنمکه احتیاجی یوقدر پس آنك کبی کمسیه
کبی کمسنه نك بر کمسه دن صکره دن اوکرنمکله تحصیل ایدیب اول مقاماته عارض اولان
بو معنی اننده بالطبع اولمانلر بو علمی تدوین ایتدیلر واول علمه علم معانی دیو
اوکرنمك ایچون بلیغ سلیقی اولانلر آنك ایچون بیان ایتدیلر وبلاغته تعلقی واردر
احوالی واکر مناسب سویلیشلری معانیده قالان علملر کر بلاغته مناسب سویلیکدن انسان
آدفو دیلیر بلاغت علمنك اصل بو علم معانیدر ودخی بالجمله کر مقاماته مناسب اولورلر وآشغه اولور
بو علمك شعبه سندن ولواحقندندر وبعض آدم بعضندن یوقسه کلام الله ده واقع
متفاوت مراتب فرقدر بو آیتده بعض ... بشر اولمایه ... مکده عاجزدر
وبو معنای کمالی فرقده اثبات کر معجزدر بیلر یعنی بشر مثلنی کتورمکدن قران نازل
اولمشدر آنك ایچون قران عظیم حضرت رسول صلی الله علیه وسلم کلامی ایدوکنه
زیرا بو تواتر ایله ثابت اولدیکه بو قرآن الله کلامی ایدوکی ایدیبا اتیدی بونك
اولیجق بلیغلر جمع اولوب کلك سزدخی بونك
شبهه کوزی وادبیه سوزلرنك
بر قصه جق سوزلرکبی

سوره کتوردك کوزلم
سوره کتورمکدن عاجز اولوب کتورمدیلر واول زمانده
دیدی جمله سی عاجز اولوب بعض آخر عناد ایتدی واول زمانده اتفاق اتمشلر ایدیکه بشر
بعض بلیغ ایماندن کلامی بعض قصیده وار ایدی جمله بلغا اتفاق ایتدیلر بشر قادر
عربا مرتاسنده یدی مشهور قصیده لرده اولان بلاغت دربو یدن آکاد بسنه بشر قادر
الندن کلن انجق بو قصیده لردی مکه قپوسنه آصوب کمال تعظیم ایدرلر
دکلدر دیرلر ایدی حتی اول قصیده لری قرآن کلیجك بعض معاندلر
انلره سجده ایدرلر ایدی انلره سبعهٔ معلقه دیرلر ایدی قران کلیجک بعض معاندلر
اول قصیده لری قرآن معارضه دیو بر زمان عناد ایدیب اندن صکره تعظیم
ایلیوب قرشوسنده سجده ایدیلر بو آیت آخر اینجک که وقیل یا ارض ابلعی ماءك
وقیل یا سماء اقلعی وغیض الماء وقضی الامر واستوت علی الجودی وقیل بعدا
للقوم الظالمین دن جمیع معاندلرك کوجی اوزلیب عناده طاقتلری قالمدی
بالضروره اول قصیده لری اندوروب انلره سجده اتمزاولدیلر اولان علك
معاندلر دخی مسلمان اولدیلر ودخی بالجمله کر بو بلاغته متعلق اولان علملر معانیده
اقسامی وجب بریدر اصل ایکیسی که فرعدر اولدر اصل دیدیکیمز علم معانیدر
اصل بلاغت بوندن بلنور نتیه که بیوق ده دیدك
زیرا بو علم بر بلیغ مقاماته عارض
اولان احوالی

واولا احواله مناسب بونلردر بو علم بن
اولان سويليشلرى كه بلاغت بونلردر بو علم بيان ديرلر احواله نه كيفيت ايله دلالت
عبادتلدن واول فرعك بر بنيه علم بيان عارضا اولان بيناتى علم معانى بلدورر
بلدورركه كلامك بيناتى بو مقاماته مناسب اولدوغى آنكله ايچون دكر علم بيان
ايديعنى مقامه عارضا اولان حاله مناسب بيان بلدورر بو علم بديع ديرلر بو علم بن
اول بيناتك كيفيت دلالتنى علم بيان بر بنيه دخى علم بديع ذاتى حاصل اولدقدن
علم معانىنك شعبه سيدر واول فرعك كلامده حسن بو علمله لواحق معانى
بلدورركه كلامك بلاغتى رعايتا تمكله ايدرلر واندكه بو شى بيلكه حسن
مكر اول كلامى نيچه زينتلر ايله فن اولدقدن صكره ياراشوق آميشه دن
ديرلر زيرا كه حسن زينت حسن صورتدر بو بنيه جاها آميشه دن
صورت بو غيكن بركسه نن زيناتك ختن بيلدر اولور زيرا كه حسن صورت
كلامك خود حسن صورتى علم معانيدن معلوم اولور بلنور پس
مقتضاى مقامه مناسب سويلمكدر بو معنى خود علم معانيدن ايمش وعلم بيان
بو تقريردن ظاهر اولديكه علم بديع علم معانىنك توابعندن ايمش وعلم بلاغتده اصل
اندن بر شعبه ايمش پس بردخى علم معانى علم بلاغت ده اصل
اولدوغى ايچون آنى مقصود بالذات ايدب
اوچ بابا فصلنده ترتيب

ايدب بو مختصرده
اوّل بيانا اتدك وعلم بيانى وعلم بديعى
خاتمه ده وتتمه ده بر سبيل التبعيت على وجه الاجمال والاختصار
ايراد اتدك بو مقدمه بو ارادده تمام اولدى شمدنكرو علم معانى بابنه
شروع ايدهلم **الباب الاوّل** بو باب مطلق كلامك وكندو نفسى ايله عارض
اولدون بيناتى واكه مناسب احوال بلدورركه اول بيناتنا واحواله دلالت
ايده امدى بلكل كه هر كلام كه آنى انسان سويليانلردن مقصود يا خبر ويرمكدر
وياخود غيرى نسنه لردر اولكى كلامه اخبار ديرلر وخبر ديرلر اولكى بر بنيه انشا ديرلر
بو اخبارك وانشانك خصوصلرى واحوالى باب ثانيده كلور شمدى مطلق
كلامده اولان بيناتى واكه مناسب اولان معانى زائده بلدورملم امدى بو متكلمك
مطلقا بر كلامى ايرادى كاه اولوركه معناى وصفى سنجا افاده اتمك دن غيرى
بر غرض آخر ايچون اولور مثلا مخاطب ايله كه سعلو دكل ايدو كنى بلدورمك ياخود كندونك
دلنده باللكنت يابلتكلك بوق ايدوكنى بلدورمك كبى ونذكر بوكه بكندر وانلبيسه وكاه
اولوركه مطلق كلامى بيانات اخباريتيا ايله سويليلدر حكم غريب الشانك وقوعندن
فى الحال قلبنه ياسرور ويا غم ويا خوف ويا امن ويا خود
بو نلره بكنز بر نسنه براقفلن اولوركه بيانات
وكاه اولوركه بيانات

انشا ایله سویلنور قصد ایدیب یا اخباری
متکلم مخاطبه ملاطفه بو نکته مطلق کلامی یا اخباری یا انشانک نکته سی انشای
طریقیله اخباره مجال اولمایجق بو انواع اخبارک و انشانک نکته سی بری دخی کلام کاه
یا انشائی کتورمک نکته سیدر اما مطلق کلامک هیئاتلرینک بری اولا تعلیق
الله باب ثانیده معلوم اولور و مطلق کلامک حکم آنده بالفعل تام اوله
حملیه وکاه شرطیه اولمقدر حملیه اولدر که حکم آنده بالفعل
سنون ترددسز پادشاهمز عادلدر دیمک کبی و شرطیه اولدر که حکم انده
تمام اولمیه یا بر نسنه بر نسنه یه تعلیق اولنه اکر پادشاهمز غزا ایدرسه ایله
اولور دیدوکمز کبی بونک کبیه شرطیه متصله دیرلر و یا خود بر نسنه
بر نسنه ارا سنده تردد اولنه پادشاه بو ییل یا اولکی ییل سفر ایدر و یا خود بو
ایلنه سفر ایدر دیدوکمز کبی بونک کبیه شرطیه منفصله دیرلر و قتاکه
شرطیه و حملیه بلنک ایسه بل امدیکه کلام شرطیه کتورمک علی وجه
التخصیص و التخییر حکم اتمک ایچون یا حکمک شرطنی بلدرمک ایچوندر و بونک
امثالی نکته وار ایسه و شرطیاتدن خصوص نوعی ایراد اتمک شول فوایدی مقام
اقتضا اتدوکی ایچون در دیکر شرط حرفلرینک معنیسی آنی
مفید در اولر فوایدی بلک شرط حرفلرینک
معانی سنی بلکه موقوفدر

وشرط حرفلرینک معلوم اولور
معانی سی علم نحودن معلوم اولور و کلامی حملیه
اکر بو نده کتورسه و بونلر اکثار اولنور حرف شرط معانیسندن قصد
کتورمک کلامده تنصیص و تخییر قصد ایدیب و مطلق کلامک هیئاتنک بری
اولنان فوایدی مقام اقتضا اتمدوکی ایچوندر و کلامی وصل
دخی بر کلام بر کلامدن کاه فصل اولنوب کاه وصل اولنق در کلامی وصل
اتمک شاه واو عطف ایله پادشاه فتحدن کشیه بر منصب ویردی و ترکیبه
انجه بخششلری دیمک کبی و فصل اتمک واو عطف ایله کتورمیوب ایکی کلامی
بری بری اردنجه سویلمکدر شاه فتح ایدر پادشاه اهل علمی مرتبه لو مرتبه بخجه
رعایت ایدر دیدکدن صکره فلان قلعه نک آنی فوق یوملری دیمک کبی فصل
و وصل معنی سنی بلدکدن صکره بالجمله وصلک شرطی واردر هر فجیکر اولر
شرط بولنماسه کلامی بری برندن فصل ایدرلر اول اول شرطی بیلدکده بالجمله اندن
صکره فصلدن و وصلدن قصد اولنان نکته لری بلدوکده بالجمله بر کلامی
بر کلامه شول وقت وصل ایدرلر اول ایکی کلامک اورتاسنده غایت اتحاد اولمایه و غایت
اختلاف اولمایه زیرا غایت اتحاد اولیجق شیئی کندو نفسنه
اولا شدن نحو کبی اولور بو جایز دکلدر و اکر
غایت اختلاف اولسه

ایکی مخالفی بری بودخی آره یرده مناسبت اولوب
بری یاننه کتورمک کبی اولور وصل بین الحالتین اولور آره ده من وجه مناسبت یا عقلی در
درست دکلدر پس وصل نه غایت اختلافده ولا کمال اتحادده اولوبو مناسبت کر دیرسین زید
نه غایت اتحاد اوله تا که وصل ایتمک درست اوله مشترك اولمق کبی ویاخود دیرسن
ومن وجه مخالفت اوله تا که ایکسنده بله مشترك اولدی ویاخود
ایکی کلامک اجزاسندن بر جزء ایکسنده لفظ قایم مشترك اولدی ویاخود
قایم در و عمرو دخی قایم در بوکره لفظ زید مشترك اوله دیمك مشترك
زید قایم در و زید کاتب دخی در بوکره اوده بوکره اوده دیمك عقلی
دیرسین زید قایم در اوده و عمرو قاعد در اوده اولان مناسبته وهم انده
اولدی بواجزاده اشتراك سببی ایله ایکی کلام اوزره اسنده اولان مناسبت بو قدر وهمی در
دیرلر ویاخود بو مناسبت وهمیه در فی نفس الامر مناسبت یوقدر وهم انده
کندودن بر مناسبت اختراع ایدر مثلا بر شیئ بر شیئك ضدی ایکن آق قره کبی
وهم انلك ارالرنده اولان ضدیتی بر مناسبت عد ایدوب انلری مشتمل اولان
جمله لری بری برینه عطف ایتمکه سبب ایدر مثلا دیرسین کر زید آقدر و عمرو قره در
ویاخود مناسبت خیالی در یعنی فی نفس الامر انده دخی
مناسبت بوقدر لکن اتفاق دوشوب
بر حکمتدن اوتوری

اشیاء متناسبه خیالده
جمع اولدوغی ایچون اراارنده مناسبت کلور که
پیدا اولور شنکر حق جل وعلانك قولی کبی
افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت والی السماء کیف رفعت والی الارض
کیف سطحت بالغند ناقص اولانلر الله تعالی بو کلاملری مناسبتی بو غیکن بری
بو برینه بنجه عطف ایتدی دیو متحیر اولورلر زیرا کر فی نفس الامر وکوك
ودوه ارالرنده مناسبت یوق قلدر دیرلر اما بالغت ده کامل اولانلر بیلورلر که
قرآنله محاورده عرب ایله در بوده وه نك معیشتی سببندن دایم فکرلری
عربك معاشی دایم دوه ایله در بو جهتدن بو اوج صورت دایم بونلر
کوکدن یغمور لر یاغوب یردن اوتلر بتمك در بو جهتدن بو اوج مناسبتا اولور
خیالرنده مجتمع اولوب بس انلره نسبت بو اوج شیئ نسنه اوزره اسنده مناسبت رعایت ولنمق مستحسن
انلك ایله محاورده ده بو اوج شیئ مشتمل اولان کلاملری بری برینه عطف اتمك
درست اولور دخی وصلده ممکن اولدقیچه مناسبت رعایت ویا فعلیه اولمغله
اولدوغندن اوتوری در ذکر وصل اولان کلاملری جمله اسمیه ویا فعلیه
بری برینه مخالف کتورمزلر الا مکر که جمله اسمیه ویا فعلیه
کتورمکده بر نکته قصد اولنه جمله اسمیه نك
وجمله فعلیه نك

معنیلری ونکته لری
باب ثالثده معلوم اولدی بو آباده واسمیه لك
آنکله اکتفا ایدیب بللدی مدلك اکرچه فعلیه لك وصلی بللدك ایسه بوندن
دخی مطلق کلامك مبیّناتندن وقتاکه شرطی جاری اوله الا امکن کلام خاف
معلوم اولدیکه فقط بو شرط بولنمیه فصل واجب اولور وتوری مناسبت بینه
مقتضی ظاهر افراده چنانچه مناسبت ولمانعی بر حکمتدن اوتوری باب ثانیده کلوراما
تنزیل ایدیب وصل ایدرلر وخلاف مقتضی ظاهرك تفصیلی بر نکته
وصل شرایطی اولمقدن صکره گاه بر نکته فصد ایدیب وصل ایدرلر وگاه بر نکته
فصد ایدیب فصل ایدرلر مثلا بوقرورده بر کلام کچسه که اول کلامده بوقرار
اشتراکی صحیح اولمه
وصل شرایطی اولمقدن ... بوقرورده غیری بوقرورده اشتراکی صحیح اولمه
فصد ایدیب فصل ایدرلر اکر اول کلامدن غیری بوقرورده در واکر کچمش ایسه
اشتراکیندن فساد کلوب اول اکرا زیرا افسادی معیّن در واکر کچمش ایسه
اشتراکندن فساد کلوب فصل واجبدر زیرا افسادی معیّن در اشتراك قصد اولنمدی
بر کلام دخی کچمش ایسه فصل واجب اولور ولمایه اشتراك جائز اولمایه وممکن اوله بغه
بینه فصل ایتدکده احتیاطدنکه تا که اشتراك جائز اولمیه عطف قصد ایدیب وگاه اولورکه
صاناله اما وصلده خی تردستدن اول اشتراك جایز اولمیه قطع کلام دیرلر وگاه اولورکه
اکر عطف اتسه وکنده قرینه کتورمکله بو اصل فصله قطع کلام دیرلر وگاه اولورکه
وصل شرایطی وار ایکن فصلك سببی کلام سابقدن قوپان سؤالدر
دفعی قصد اتمك اولور بو فصله استیناف
دیرلر ایچون وصل جایز

اولان

اولان برده فصل وصل اتمك عارض اولون
نکته لری بللدك معلوم اولدیکه ومطلق کلامه عارض اولان ضمیر
نکته سی بو نکته لرك بولنمامدر سیلدر وکامی ضمیر فصل سوزن کتورمکدر کبی
هیأتك بری دخی کلامی کاهی ضمیر فصل ایله کتورمك زید قایم دیمك کبی
فصل ایله کتورمك زید هو قایم دیمك کبی وضمیر فصل سوزن کتورمك زیدهو بو ضمیر
کلام عرب بر جمله نك ایکی رکنی آراسنده کیرن تعبیر ضمیر فصل دیرلر ترکیده بو ضمیر
فصل ایچون مستقل لفظ یوقدر بلکه کلامی سویلیشی بر وجهله تلفظ ایدرلرکه اندن
ضمیر فصل معناسی اکلنور کلامی اول وجهله سویلیش تعبیر ایله بیان قابل دکلدر بلکه
سویلمك ایکن کوستر مکله اولور وبالجمله ضمیر فصلی کتورمك خبرك مبتدایه تخصیص قصد
اتمك دن اولور وضمیر فصلی ترك اتمك ترك قصد تخصیص دن اولور ومطلق کلامه
عارض اولان هیأتك بری دخی متکلم کلامنی گاه افراد وگاه مختصر سویلمك در اولکی به
اطناب دیرلر اول بو بنیه ایجاز دیرلر شونك کبی یرده که مخاطبك انبساطی اولوب
سوز دکلمك دن حظی اولوب بر سوزی بیك سوزه ایدرلر وشونك کبی یرده که مخاطبك
انقباض اوله اصغادن حظی اولمایه بیك سوزی بر سوزه ایدرلر تاکه مخاطبك اول
اولمایه اما شول شرط ایله که بو بر سوز اول بیك سوزك فایده سنی
ویره کلاوملو بو وجهله بلیغ غتی بلیغین اکابر
مصاحبتنه لایق اولمان

انما ایله مصاحب ... ومطلق
انما ایله بوندن کرکلو بلاغت اولماز ومطلق قصر اوندرم مسند الیهی مسند
ایدر بوندن اولان بیانات بری دخی کلامی قصر مسندی مسند الیهه یا مسند الیه
کلامده عارض اولان در قصر مسندی مسند الیهه باب ثالثده معلوم اولور مسندی مسند الیه
کتورب وقصر سوزن کتورمك مسند الیهك معنسی باب ... مسند الیهی مسنده تخصیص
تخصیص اتمك در مسندك ومسند الیهك دیمك کبیدر ومسند الیهی اولور اندن مبالغه
تخصیص اتمك شاعردر دکلدر الا زید دیمك کبیدر بو قصر دخی یا ادعائی اولور شاعر واردر
اتمك زید دکلدر الا شاعر دیمك کبیدر عالمده زیددن غیری شاعر یوقدر زیددن غیری شاعرلر
قصد اولنمز مثال کبی زیرا معلومدر لیکن سن زیددن غیری حال بر بینه
وزیدك شاعر ایکن غیری حالی واردر قالان حالنی قصد اولنور و یاخود حقیقیدر
قوما یوب شعری زیده قصر ایدرسین مثال قوله ثانیده و یاخود حقیقیدر دکلدر الا الله دیو واندن
قوما یوب زیدی آنجق شعره قصد ایدرسین مثال واجب الوجود دکلدر الا الله دیلر ...
بو قصر حقیقی سنك دیدوکك کبیدر کیم واجب الوجود دکلدر بر بینه قصر قلب دیلر ثانی بر کشی
صکره معلوم اولاکه بو قصر اوج درلو در بر بینه زیدا ایدی عمرو دکل ایدی سن
اعتقاد اتسه که سکا کلن عمرودر اما فی الواقع کلن زید ایدی قصر افراد دیرلر کرو
اما کلمدی بکا الا زید دیرسین و بر بینه قصر مخاطبه نسبت که زیدك
بو مثال کبی شول مخاطبه نسبت که زیدك دخی عمرو ایله دخی کلدیکنی

اعتقاد اتمشلر ونیز بو مثال کبی شول
قصر تعیین دیلر کرو بو مثالده کمسنه نك کلدوکنی بلور اما بلمزکه هر بری کلامده
مخاطبه نسبت کرسکا بر کمسنه نك دو قصرك هر بری اوج درلو در مترددر [illegible]
زید میدر عمرو میدر تعیینده مترددر دفع ایدرسین صوابی تقریر اتمکله ذکر اولنجه
کتورملکدن غرض مخاطبك خطاسنی دفع ایدرسین صوابی تقریر ایله ... کلن غیری کشی صانور قصد
دخی کلمك وار ایدی وکنی بلمز قصر تعیینده و یاخود کلن ... قصر افراد ده پس بونلر خطادر
قلب ده و یاخود کلنك یا انجه بر کلینی بیله قانار قصرك بر طرقی دخی عطف در
بونلری رد ایدرسین کلن کیم ایدی وکنی بلمز بلکه حرف بل ایله تنکم دیرسین زید شاعر
تنکم دیرسین زید شاعردر منجم دکل و یاخود حرف بل ایله تنکم دیرسنکه زید
دکلدر بلکه منجمدر و بر طرقی نفی دخی حرف لا ایله نفی واستثنادر باب ثالثده کلور
دکلدر الا شاعردر و بر طرقی نفی دخی تقدیم در ان شاء الله تعالی باب ثالثده دخی
دکلدر الا شاعردر و بر طرقی دخی اولدوغی کبی کلامك جمیع اجزاسنك ومتعلقاتنده دخی
وبو قصر مسند و مسند الیه ده اولدوغی کبی مطولاتده مبیندر آندن طلب اولنه وقتاکه
اولور بو باب قصرك تفاصیل احوالی معلوم اولدیکه قصر سوزن کلمك
کلامی قصر اوزره کتورمك نکته سنی بلمك ایسه معلوم اولدی اول باب
نکته سی بو قصر نکته سی بولنمقدر دخی معلوم اولدیکه نکته لری
اولدر بو آرایه کلمه سویلنن نکته لری
مقتضی اظهار اوندر

چقاريلمقدن امّا
كلام خلاف مقتضى ظاهر اوزره ده اولسه
واقعه اولدن حالكه مقامده ظاهردر اعتبارات اوليجاب
خارج في اعتبار اولنسه برنكته دن اوتورى اوله وقت بو حيثيتدن كوره ده بو حاله
منعكس اولور مثلا اخبار قلنمق يرده انشا قلنور وانشا قلنمق يرده اخبار كلور وبالعكس
وشرطيه كلمك يرده حمليه كلور وبالعكس وفصل اولاجق يرده وصل اولنور وبالعكس
وقس على هذا ساير احوال المقامات والهيئات **الباب الثاني** بو باب خصوص كلام اخباره
عارض اولان هيئاتنى واندن قصد اولنان معانيه **الفصل الاول** بو فصل كلام اخبارك معناسنى
وخصوص كلام انشائيه بيدر افرده دن وكلك كلامك معناسنى
زايده بلدوكى بو باب ايكى فصل افرده در بو خبر ويردوكى ويرشن بو مقوله
حالنى بلدرر بلكه اخباردن غرض بلمز بو خبر ويردوكى فلان منصبى ويرشن مخاطب
بلدرمكدر بتكلم برينه ديرسين كه ن كشى بر پادشاه كندو بر خبرى بلدوكنى قبض
غرضه فايده خبر ديرلر وياخود اخباردن غرض متكلم كندو بو خبرى بلدوكنى بلدرمكدر
بلدرمك در مثلا بر كشى بر پادشاه بشر بيك اقچه ويرسه اول اقچه اولكشى قبض
ايلسه بر كشى اول كشى ير ايلسه پادشاه سكا بشر بيك اقچه ويرمش بو مقوله غرضه لازم
اولكشى مخاطب كندو بلدوكنى بلدرمكدر بو مقوله كلام اخباريه
فائده خبر ديرلر لازمى ديرلر
بو ايكي وجهدن برى

اوزره ايراد اولنور
اكر مخاطب خالى الذهن ايسه بو خبرى
يا متكلمك بو خبره علمى اولدوغنى بيچ تصور اتممش ايسه
متكلم اولور كلام خبرى بونى القا ايتمكده بر آغزسى بيلك يعنى كلامى تاكيد ايله سويلك
حاجت دكل اكر متكلم بو خبرى الكا مخاطبك علمنى تصور ايدوب صدقندن كذبنه
متردد ايسه اكر بر مقدار تاكيد ايله سويلك كركدر واكر مخاطب بو خبرى ويا علم
شكلى اشيدوب انكار اتدى ايسه اكر محكم تاكيد ايله سويلك كركدر مثلا والله وبالله
البته ديمك كركدر ودخى مخاطبك بو اوج حالى واقعه اولنسا وكرامى
اول واقعه اولان حاله مطابق ايراد ايلسه بو ايراده اخراج الشئ على مقتضى
الظاهر ديرلر يعنى كلامى ظاهر حال مقتضاسنجه تكلم ايتمك ديمكدر اولور اتمادم اولوركر
بر مخاطب بو خبرى بلور ايكن بلدوكى اقتضاء عمل اتمدوكى اجلدن بلمز يرينه قورلر
ويا متردد ويا منكر يرينه قورلر كلامى خالى الذهنه يا متردده ويا منكره
سويلديكى كبى سويلر مثلا بر كشى اولادى ونعم منصبه غايت ظلم ايدر اولسا آكرابدر كر
بو منصبك غزلى واردر خالى الذهن يرينه قويوب ويا تحقيق غزلى واردر متردد
يرينه قويوب ويا والله وبالله البته واردر منكر يرينه
قويوب وبالجمله بر كشى سطلق بلمز يرينه
قوينوا اذن غزل حالنى

كلدوكى بلنندن اولمديكه
بلنزلر عمى كلدوكى نزاع غرلى بلنندن ولا وكاه اولمديكه
ايچون كه او ظلمك نزاعى بكرم كورمش اولا وكاه قصورندن كلد وكندن
ظلم بعيددر خصوصا كه بو انكار مخاطبك قصورندن كلد وكندن يرنده قودلر
خبر كند ونفسنده شبهه اتملو اولمايوب يا متردد وياخالى الذهن يرنده قودلر
اوتورى منكرك انكارندن اعتبار اتميوب يا متردد دخى خالى الذهنه سويلنديكى كبى سويلنديلر تنزيلا
واول مخاطب منكر ايكن متردده وخالى الذهنه سويلنديكى كبى سويلنديلر **ذلك الكتاب**
قرآنك حقيقتنه منكر اولان مشركلرى غير منكر يرنده قويوب بونده شك يوقدر
ديدى يعنى بو كتاب اول كتاب الله دركه انبيا ايدى بونده شك اتملو دكلدر
لاريب فيه ديدى يعنى بو كتاب شاننده شك ايدنلر ايدى يعنى بو كتابك شاننده شك اتملو عقلنده
دير حال بو حالده كه جمله كفره شك ايدنلر ايدى قصورلرينه ونقصان عقلنده
ديوب حقيقت بالله سنجه دركه كفره شك ايدلسيه قصورندن اتلديكه متردد دخى خالى
آنلرك انكارندن اعتبار ديوب غير منكر يرينه قودى وكاه اولمديكه متردد دخى
الذهن يرينه قوديلر بعينه بوحكمندن اوتورى خالى الذهنه سويلنديكى سويلنديلر وكاه
اولمديكه علامت انكار ظاهر اولدوغى ايچون خالى الذهنى وياخود متردد دى
منكر يرينه قويلر منكره سويلنديكى كبى سويلنديلر وكاه اولمديكه خالى الذهنى متردد
يرنده قويلر آنده علامت تردد ظاهر اولديغى ايچون واكر
متردده سويلنديكى كبى سويلنديلر بو طقوز
صورتك جمله سنده

اخراج الكلام لا على
مقتضى الظاهر ديرلر يعنى كلامى ظاهر
حال مقتضاسنك خلافى اوزره چقارمق دينلك اولمور وبو
طقوز صورتده مخاطبك واقعده اولان حالنه برحكمندن اوتورى يوقيرنده
قويوب بو حال دخى اعتبار ايدلر وكلامى اكا كوره سويلديلر ومخاطبك
بو اعتبار اولنان حالنده كلام دلالت اتمكه دلالت بالكنايه ديرلر كنايت
زايد وكه خاطرده كلور وكاه اولمديكه كلامى تاكيد ايله سويلديلر كلامك القاسنده
زياده نشاط اولدوغى ايچون ويا بونك امثالى نسنه لر ايچون بوتاكيددن غرض
رد تردد ويارد انكار اولمازبلكه بو اصل تاكيد كلام اخبارى يه وكلام
انشائى يه عام درو مطلق كلامك احوالندن بابدر اوله ذكر اولنمق كرك ايكى
لكن مناسب رعايت ايدب بونده ذكر اتدك وكاه اولمديكه اخبارى انشا صورتنده
كتورلر اشتكر تركيبه تقريع اتمك ايچون ايلدن وتاكيد قلدن صكره نه اشلر ايسك
اشله ديرسين بوندن غرض هر نه اشلر ايسك اشله ديو امر اتمك دكلدركه حقيقتا
انشا اولا بلكه ارغا اشلك اشلرسين دبو خبر ويرمكدر او صورتده كلدى مخاطبه
تقريع ايچون كه آنده ديركه او لمايچى اشلدكى سكا امر اتلودن زيرا سن
آنك كبى اشلكى اشلمكدن قاجرسين احوالنمش
كبى اشلرسين وكاه اولور

اخباری انشایه وصل ایدرلر بر دقیق مناسب اولدوقتا لزومه

عطفا ایدرلر یعنی معنی جهتیدن مقام اقتضا ایتدوکی ایچون

کمال مباینت وار ایکن رعایتی بر نکته دن او توری کشوف اصلا اشتی بو انشاد درونی

بولوب اول مناسبتك رعایتی قدر اسنه ایدر دن کشوف احسان کورمدکاندر

بونك مثالی بودر که پادشاه قدر اسنه ایدر مطیعلر نیندینا احسان کورمدکاندر اشارت

بونك مثالی بودر که هر کشیکه بنی امر و مناسب معنوی تیر وار ایدوکنه بودر که پادشاه

بوکه وصل ایدیب ایدیکه و کلامك آن آسنده بر مناسب او توری اول نکته بودر که مطیعلر بونلر

بوغی وصل ایمکله بو ایکی کلامك رعایتی اقتضا ایدیب بر نکته دن او توری در و منقطع اولور

ایدیکه مقام آنك رعایتی آهلماسی عصیاتدن او توری کلام ایلیسك فصل اهل خ و قدر مخفی

دین پناه بللدك استکری اولکشنك حاصل اولور اکر فصل ایدیب بو دقیقه بوغری دره

استمالت وارد بو نکته و وصل ایله حاصل اولور بو نکته یه وارمز بو دقیقه اهل الحی بللر

بو قدر وده غی عکوم مناسب فهم اولنوب بو فصل کلام انشائی نك احوالنی بللر و کلام آتی

الفصل الثانی

بو فصل کلام خبر قصدا ولغایت کلام آتی

دکلدر والله اعلم انشائی اولدیکه انندن خبر قصدا اولنمیه بو خبر قصدا زید قایم میدر دیمك

بلکه کلام انشائی اولدیکه اکر استفهام دیرلر زید قایم میدر دیمك کبی یا ایب

وجه اوزره در یا اندن صورمق غرض اولور اکر ندا دیرلر یا فلان دیمك کبی یا ایب

کبی یا ایرکسه یا خود اعتقاد اکر تمنی دیرلر امید طو تقلیدر

اولمز نسنه یه امید طو تمق ایدی بکیلك ندا اولدا ایدی

کرو کله ایدی دیمك امید طو تقلید دنیاده

کبی یا ایرا اولور نسنه یه امید طو تقلید سلطان بکا بیك دنیاده بو که امر دیرلر

آکر ترجی دیرلر نسنه اوله ایدی سلطان بکا بیك بیور مقلدر بو که امر دیرلر سی

ویر ایدی دیمك کبی یا ایرکشی بر شیء ایله دیو بیور مقلدر اما جمله

و یا شیء ایله ایلمه دیو بیور مقلدر بو که نهی دیرلر کلام انشائی دخی چوقدر انواعی ایله

بو آلتی دن متعلقدر اول سببدن انلر انواع اصلیه دن صایلدی ایچونکه انواعی ایله

کلام انشائی معنسی بلندی پس کلام انشائی نك خصوصیتنه عارض اولان

هیئاتی واکر مناسب اولور احوال مقاماتی بلك و ملکه اولورکه خافی معلوم

ایکن بر نسنه مخاطبه صعدرلر بر قوع عرض اتمك ایچون نترکه بر کشی بر مهم ایشه

کیدر ایکن قبول اوکنه اوغراسه او بیمار نی سین دیرسین او نیمیه جعی خود معلوم

غرض بوندن بر قوع عرض اولمق در ایدیب صعدرلر تعجیب ایچون کاتبه بو که اشارت

معلوم اولان مخاطبه تجاهل ایدیب د کلدر نترکه یا باسنه بر کشینك سعکدو کنی بلور

ایدرلر که بو ایش آدم اشلملو ایش د کلدر نترکه دیر سین یا بابا که سوکدو کی

ایکن یا بابا که سعکر می سین دیر سین و یا خود تقریع ایچون نترکه دیر سین وقت

و یا خود تهدیدا ایچون نترکه دبر سین هله قالدن لاجن وقت

بکا سود کدکی و یا خود تحویفا ایچون نترکه

دیر سین لاجن کشی بر

بو ایشی ایچون قرشو کون اولکنشی بر ایتدوکمی سن آنك کوردوکنی بلور
نه اتدیکی کوردکمی اتمش ایکن سن آنك کوردوکنی کمال تخویف درکه آنده دیرکه اکر
فخاطبك قرشوسنده سین غرض بوندن کمال تخویف اتمز ایدك بوندن کمال تخویف
ایکن کس و کوردکمی دیو صعب بو ایشی اتمز ایدك بواشی کتمدوکنی کورم طمع ایکن
اولاشی ایدم نه نه عقوبت ولدی غنی بله ایدك برکشینك کتمدوکنی اشعار ایدب آنی تمکه
حاصل اولدی غی اهل ذوق مخفی دکلدر وضی برکشینك کیج کتدوکنی اشعار ایچون یا کلمه سند
کتمدکمی دیرسین بوندن غرض اولکشینك آنك تیز کلدوکنی اشعار ایچون بوندن
قتله مقلد و یا خود کلدکمی بر سین آنك کرسنی بلمزمی یم
فرح اظهاری ایچون و دخی برکشی اوکونسه آکر دیرسین اتمیه جك مقامده ندا
غرض حقیقت استفهام دکلدر اشعار انکاردر و دخی اتمیه جك مقامده ندا
ایده سین نتکه برکسیه سکا بز ظالمدن شکایت کله طعن ایکن یا مظلوم دیو ندا
ایده سین بونده حقیقتا ندا است کلمز زیرا اکر ندا اسا کر برکمسه متوجه قلمق ایچون
بو مظلوم خود سکا متوجه اولموب کله بوسن بوندن غرض مظلومی شکایته قتله مقلد
آکر ظلم ایدن دن حقنی آلی و یا یکی اظهار اتمکدر وکاه اولور تمنی استفهام صورتنده
کلور نتکه آصلمق حیننده آصلاجق کشی دیرکه هیچ بکا شفیع وارمیدر
بوندن غرض حقیقتا شفیع صورتنده کلمکدر
بلکه شفیع تمنی اتمکدر

زیرا شفیع یوق ایدکی
کنه وده بلور لیکن صورت استفهامده
کتدوکنی وار شفیع غایت مطلوبی اولدی غنی اظهار اتمك
ایچون کاتنر غایت مطلوبی اولدو غندن شفیع یوق ایدوکنی بلدکدن صکره
غفلت ایدب شفیع صورنده اولور وکاه اولور کرتن جه صورت تمنی ده کلور اول ترجی
اولنان امری استبعاد ایچون نتکه دیرسین لیت زیدا یعطینی دینارا یعنی زید غایت
اولا ایدی زید یا کبر بر فلوری ویره ایدی بو سوزی شول وقت دیرلر که زید غایت
خسیس اولدو اندن بر فلوری ویرمك محال کبی اولا وکاه اولور کرام صورت تمنی ده
کلور اداپله مطلوب محال منزله سنده ایدوکنه اشارت ایچون نته کم بولداشکه
دیرسنکه لیتك تحدثنی یعنی نه اولیدی سن بکا خبر ویریدك بوندن غرض حقیقت تمنی
دکلدر بلکه مخاطبدن خبر طلب اتمکدر تمکیندن اندن خبر ویرمك بعید اولدو غندن اولوی
بویله تعبیر ایلدیر سین زیرا مستعجدی طلب اتمك محالی طلب اتمکه بکزر وکاه اولور کر
امر و نهی تهدید مقامنده استعمال اولنور نتکه دیرسین برکسیه سن بکا سوك و یا خود
دیرسین سن بنم سوزمی طوتمه بوندن غرض امر و نهی دکلدر بلکه تهدید ایدر نتکه
اهل اداکر مخفی دکلدر و بالجمله تراکیب انشائیه دن معانی
وضعیه سندن نایدچوق معنیلر قصد
اولنور اهل ادراك

اولانه بعید کون باقیسنی بیکره قیاس بو باب مطلق کلامک
اولان کفایت ایدر **الباب الثالث** بو باب دورت فصل اوزره در اوّلکی اجزای بلك
ایله بلور والله اعلم هیئاتی بیلدوسه و بو باب بیانا ایدر زیرا اقل اجزاسی مناسب
اجزاسی جهتندن عارض هیئاتی بوفصل اجمالا کلامک اجزاسی بیانا ایدر و اول هیئاته مناسب
الفصل الاول بو فصل اجزا جهتندن عارض اولان هیئاتی و اول هیئاته معنی حاله دولت
کلك کراندن صکره اجزا جهتندن حاصل اولان الابر معنی زید ضارب در اولی
احوال مقاماتی بلدوکدن صکره املری کلام نتکه دیرسین زید ضارب دیرلر و اول
ایدن نسنه بر ذاتدر یا تاشدر یا غلامدر اولور نتکه مسند الیه دیرلر و اولور یعنی
جزلر اکا بر حدثی یا تاشدر و بو یا تاشان که اولورکه اسم اولور یعنی
جزکر یا تاشور ضارب کبی مثلا مسند دیرلر و بو یاتاشان دلالت ایتمز ضارب کبی کبی
اول معناسنده اولان حدثك بر معین زمانده اولماسنه دلالت ایلمز و کاه اولورکه
معناسی اوبر دیمك در اول ضرب قنقی زمانده ایدوکنه دلالت ایلیه
مسند جمله اولور بو سببله اولان کلام جمله اسمیه دیرلر و کاه اولورکه فعل اولور
فعل دیو اول لفظه دیرلرکه حدثك اوج زماندن برنده اولماسنه دلالت ایلیه
اوج زمانك برنسی ماضی دیرلر و برنسی حال و برنسی مستقبل
دیرلر نتکه دیرسن اوردی کچمش زمانده
و یا خود اورر شیمدیکی حالده

وباکلمه

و یا کلمك زمانده
اول فعل که کچمش زمانده دلالت ایدر اکر مضارع ده ایدر اکا مضارع
دیرلر اول فعل که ماضی و یا کلجکده دلالت ایدر و کلامك باقی اجزاسی
دیرلر اول فعل که حاضر و یا کلجکده دلالت ایدر جمله فعلیه دیرلر و کلامك باقی اجزاسی
دیرلر و مسندی بو بیله اولان کلام جمله فعلیه دیرلر و مسند رکن کلام دیرلر
دیرلر و مسندی و یا خود مسند متعلقات مسند الیهه و مسند رکن باقی
یا مسند الیهه متعلقات و یا خود مسند متعلقات بیان ایتمکدر بو مقدارینی باقی
باقی اجزا ایدر متعلقات کلام دیرلر کلامك اجزاسنی بیان ایتمکدر بو فصل مسند الیه دن کلن
تفاصیلی طلب ایدن علم نحودن بیلسون **الفصل الثانی** بو فصل مسند الیه حذف
هیئاتی و آنك دلالت ایدوکی معانی زائده بلدوکدن کاه اولورکه مسند الیه حذف
اولنور اکر دلالت ایدر قرینه اولورسه مقامده ظاهر اولماق و غلط دن او توری صیادن
کیك دیدوکی کبی یعنی اشته کیك دیمك استر اشته دیمك مسند الیه دراتی حذف
اندی مقامده ظاهر اولماق اولورسا اشته دیمك محال اولمق اوچون و یا خود هلال کوردن
حال دیدوکی کبی اوله دخی اشته هلال دیمکدر مقام ظاهر لغندن اشته دیمکی حذف
اندی و کاه اولورکه قرینه دن مسند الیه آکلنور ظاهر اکتفا ایلك عبث در دیو حذف
ایدلر نتکه سکا بر کشی اشبو ظهور ان کیمدر دیسه سن اکر زیددر دیرسین یعنی
بو زیددر دیمکدر بو دیمك مسند الیه دیر حذف اندك عبثدر
دیو کنوردیك و کاه اولورکه مسند الیهك
آدینی آکمقدن استکراه

و یا احیا ایدب
حذف ایدیلر نتکم حضرت عایشه رضی
الله عنها ما رأی منی وما رأیت منه دیدی یعنی حضرت محمد
صلی الله علیه وسلم بندن کورمدی وبن آندن کورمدم دیمکدر اما اعمی ویمین
بلدرمدی حذف اتدی استغیادن او توری معلومدر که بن آنک عورتن
نرننسنرلر غلیظه می کوردی دیمکدر وکاه اولورکه مسند
غلیظه سنی کورمدم واول بنم عورتمی عورت غلیظه می کوردی دیو وکاه اولورکه تنبیه
مسند الیهی حذف ایدرکه کورمدم سامع قرینه ایله دوشونور می دیمکه قولای اولسون
الیهی حذف ایدرلر آدنی اکثرلر صکره ماه دیمزسن دکل ایدک کاه اصالتلندن او توری وکاه تنبیه
الیهی حذف ایدرلر و اما مسند الیهی کتورمک کاه اصالتلندن او توری و کاه شی و کنی بلدم ایدی
دیو و بو کز بکنزنکز وار ایسه و اما مسند الیه کیم ایدی و سامع مسند الیه و یا تنف
خفی اولوب ناکاه دوشونلیه دیو اولور و یا مسند الیهک ذکرندن بالذات و یا تنبیه اولور
دیو صکره انکار اتمسون دیو اولور و یاخود سامعک کودن لکنه اشارت اولور
و تبرک حاصل اولدوغی ایچون اولور و یا غبی است و بو نلره بکنزنر وار ایسه اما مسند الیهی
یعنی قراینه نسنه طلب اتمز البته تصریح اولور زیرا مطلقا بر کشی اولدی دیمک دن
معین کتورمک فایده تمامجه اولسون دیو اولور زیرا تقدیم مسند الیه معینه
بعض کتبی اولدی دیمک فایده سی ارتق در و بو معرفه نک انواعی واردر
معرفه دیرلر
هر نوعنی کلام مسند الیه

بر نکته قصد
قلمغه برنکته قصد علم نحودن اولمان سبب
اولنور اول انواع معرفه نک بیان اتمک اوله ماز بلکه علم دن یعنی کشی یه
بلمنیجه اندن قصد اولنان نکته لری بیان اتمک اما جمله معرفه لردن بری اسم علم در یعنی ذهن سامعه
بو مختصر آنی تفصیل اتمکی کوتورمز اکثر مخصوص اولان اسم ایله ذهن سامعه ایچوندر و یا تبرک
قو نولن آد در امدی مسند الیهی علم کتورمک و یا خود استلذاذ ایچوندر
ابتداء حاضر اتمک ایچون در و یا تعظیم ایچوندر و یا تشریف ایچوندر یعنی
اولنور و یا تفال ایچوندر و یا تطیر ایچوندر و یا کنایت ایچوندر و یا اغبا و تر نسبا ایچوندر
ایچوندر و یا انتقال ایچوندر و یا سامعه تسجیل ایچوندر و یا بو شعل لفظه دیرلرکه
و یا اساءت ایچوندر و بری دخی مضافه مضاف دیو زیدک قولی و عمرونک
آدی ایله سوالیلیغبه اکلمز و بری دخی مضاف دیمکله تنکر دیر سین معناسی زیده
آنک معنسی بر شیئه نسبت اولنه فلانک دیرلر زیرا اگر آدی ایله کتورب
جاریه سی بو ایکی مثالده قول و جاریه لفظنه مضاف آدی بکر ایکن آدی ایله کتورب
و عمروه نسبت اولندی پس امدی برکسه نک آدی سین یا بوندن او توری که
مسند الیه اتمز سین بلکه برکسیه نسبت ایدیب مضاف ایدرسین
آدنی بیلمز سین و بو مضاف قلمقدن غیری بر مختصر طریق ایله ده تعیین ایدمزسین
مقامده تعیین مقصود ایکن پس مضاف قلوب تعیین ایدرسین و یا خود
زیدک قولی سفردن کلدی دیرسین و یا خود
آدنی بیلو سین و یا خود

غیری طریق ایله تعیین و مضاف قلنور سیز آنلری حاصل اولنور خصوصا
ایدرسین اما کذو مضاف قلنغله بو مقصود دخی حاصل اولنقلق اخص تقاییلی
ایدرسین بو مضاف قلنغله بو مقصود تفصیلدن مستغنی اولنقلق بنی آدم غم اولملاز دیمک کبی
ایچون تاکه بو مضاف مقصود تفصیلدن ممکن اولملاز شایع بنی آدم اول ممکن اولملازین تفصیلدن
وجهی اوزره اول مقصود اولنور ممکن اولملازین شایع سبکله اول ممکن اولملازین قولکری
اول تفصیل دخی یا متعذر اولنور صایق محال الدر بس مضاف کتور سبکله حاصل اولنور شایع بیلک قولکری ایله
زیرا جمیع افراد بنی آدم صایق محال ایسه حاصل ممکنکد لیکن زحمت ایله
قدر تولدلک و یا متعسر اولنور بخیر زحمتلی ایسه صایق ممکنکد لیکن تفصیل معسر
سفره کتدیلرده بیلدوکمک کبی زیرا ایتک قولری اگرچه صایق قدر تولدلک و یا خود تفصیل
حاصل اولنور مضاف کتور سبکله اول زحمتلردن قدر تولدلک ایچون نظیر ایدجک
ایدر یا وقت طار اولنور یا خود اسماسی تفصیل ایدر ایسک اوله آدلری صایانلرک بعضنک
یا کرا هینا اینجک یا ثقیل اسم بولنور و یا خود اولا آدلری صایع ایلدک فعل تبیح دلر
نیو صیانه ده تأخیر اندارند بو ظاهری ملوکا اولنور و یا خود نسبت اولنان نوع تعظیم
اسم صریحه اسناد اتمکدن قاچارسین و کاه اولنور که مضاف اتمک قصد اولنان
اوتوری اولنور یا مضاف و یا مضاف الیهه و یا غیره تعظیم قصد اولنان
شول کلمن بك فوليدر دیمک کبی آدمی احمد ایکن اصلاح ایدرسین و مضاف
بکا اضافت ایله تعظیم ایدرسین و مضاف
الیهه تعظیم قصد اولنان

قوله

قوله کلری دیمک کبی
مضاف الیهك غیرینه تعظیم دیدوکمز کبی و یا
و مضاف ایله مضاف الیهك ادا اولنان دیدوکمز کبی و یا خود برادرلك یا خود برادرك
قصد اولنان پادشاه قولیدر دیرکان و یا خود کولکه برادرك و کاه ترحمه
تحقیر ایچون اولنور کرو بواوج وجهله و یا خود عداوت و کاه محبت و کاه عداوت و کاه استهزا ایچون
یا خود فرح یا خود غم برا قمق ایچون اولنور و کاه محبت و کاه استهزا ایچون
قصد فرح یا خود غم برا قمق ایچون اولنور و کاه تبرك و استلذاذ ایچون اولنور و کاه معین غیر معین کتورمك
یا خود فرح ایچون اولنور و کاه تبرك و اما مسند الیهی تنکیر اتمك یعنی غیر معین تعیین
قصد ایچون اولنور و یا خود متکلم تعیین
قلدیغی ایچون اولنور و یا خود متکلم بیلمیوب تعیین
قلدی ایچون یا بکنزیده و ادیسه و اما مسند الیهی تنکیر قصد ایتدن اولنور و یا خود حضرت
اولنور و دخی بوکر بکنزیده قصد ایتدن اولنور حکایت ایدر حضرت
اولنور و دخی بیلهه اثبات اتمك قصد ایدر حق تعالی الحکم قرآندن حکایت ایدر
حکمی آنلاد غیر معینه بیلا اثبات اتمك قصد ادعا فی تترکه حق تعالی الکافرلردن یعنی غایت معلوماری
حکمی افراد غیر معینه یا حقیقی یا ادعایی ترک ایدر **من ندلکم علی رجل** یعنی غایت معلوماری
ایدی مدرکندن اولنور یا حقیقی یا ادعایی ندلکم دیدیلر اما سامعه تعیین ایله
ایدی مدوکندن اولنور یا حقیقی حضرتلری کر دیدیلر اما سامعه تعیین ایله
محمد صلی الله علیه وسلم حضرتلرینی کر دیدیلر متکلم بلور اما سامعه تعیین و یا تحقیر
محمد صلی الله علیه وسلم ادعا و یا خود متکلم بلور ایهام ایچون و یا تحقیر
ایکن رجل دیو تعبیر ایدیلر ادعا و یا خود تعظیم ایهام ایچون و یا تحقیر
ایکن رجل دیو تعبیر ایدیلر مکر مانع و اقع و یا تعظیم ایچون بو قدر غایت عظمت
بلالغه و یا خود تعیین ایله بلنمکدن آنی تعیین اتمکه حاجت یوقدر غایت عظمت و دخی
بلالغه و یا خود تعیین بو وجهله کر آنی تعیین اتمکه نفس التفات اتمز و دخی
ایهام ایچون دن یعنی بو وجهله حقارتندن نفس التفات اتمز و دخی
ایهام ایچون دن یعنی ابو منزو یا غایت حقارتندن آگر صفت دیرلر و تأکید دیرلر
ثنا اتندن عقل احاطه ایدی منزو یا غایت اولنور که آگر صفت دیرلر و بدل دیرلر و عطف
مسند الیهك توابعی اولنور که تأکید دیرلر و بدل دیرلر و عطف
و عطف بیان دیرلر و عطف دیرلر بونلری
بالحروف دیرلر

دخی مسند الیه ایله چوق نکته‌لر اولدیغی
کلمه سندن و کلمه سندن بیلاك علم بخوده لیکن صفت نکته‌لرنی
قصد ایدرلر اما توابعی علی التفصیل کیفیت بکر مجال اولمدی مسند الیهك حقیقتنی
جهتدن بو نده نکته‌لرنی علی التفصیل ایدی صفت کتورمك کاه مسند الیهك متحقق جنتدر
سویلیم فالا نوعی آکا قیاس ایله ایدی زاهدکه دنیادن ال چکلدی دیرلر
بیان ایلك ایچون اولورسن که دیرسین زاهد دیو بیان دنیادن ال چکنه دیرلر
بو صفت زاهدك معنیسنی بیلدرکه زیرا زاهد دیو اولورسن که دیرسین کچین
بونك کبی صفته صفت کاشفه دیرلر وکاه تاکید ایچون اولور صفت سوکلن دیرلر
کون بوم مبارك ایدی کچن دیمك تاکیددر بونك کبی صفته صفت بوجاهل
وکاه ملح ایچون اولور زید عالم کلدی دیمك کبی وکاه ذم ایچون اولور
کندی دید وکاك کبی و دخی مسند الیهی تقدیم ایلك اتم اولدوغی ایچون قصر
ویا تعظیم ایچون اولور و یاخود مسند فعل اولمسا اولا مسندی مسند الیه ادمادی و اما
اتمك ایچون اولورسن که دیرسین بن اوردم یعنی غیری کمسه اورمادی اوتعری
مسند الیهی تاخیر اتمك مسندك تقدیمی اقتضا ایدر بننده اولدوغندن اوتوری
اولورسن که مسندك احوالنده بلنسك کرك و یاخود مسند الیهك
آدنك بر تقطیر ایدجك اننه اولدوغندن
اوتوری تاخیر اولنور و یاخود

نجم

تحقیر ایچون تاخیر اولنور
و تنکیر بوکه بکنزر و انسیه وکاه اولورکه مخاطب
مسند الیه غایب کرك ایکن مخاطب و یا متکلم کتوررلر و مخاطب یا غایب
کرك ایکن متکلم و یا غایب کتوررلر و متکلم کتوررلر جلی برده مخاطب کرمی
کتوررلر بو ایشه بو علم معانیده التفات دیو آد ویررلر بوندن غرض کلام
برنکته‌دن اوتوری خلاف مقتضی ظاهر اولدقده چقاروب انواع تقشتا ایله
سویلیوب سامعه نشاط ویرمکدر بونك مثاللری مطولاتده مسطوردر آنده طلب
اولنه و دخی بونك مثاللرنده دقایق چوقدر مبتدی آنی فهم اتمك عسیردر پس آنی
ایراد اتمك بو مختصرده لایقدر کلدر بو مقدار دخی اکمقدن مقصود اجمالی تعلق مقدار
بو فصل مسنددن کلن بهائی وآنك نکاتی بیلدورسه‌ن اما دخی
ذکر اتمك دن اوتوری در که
الفصل الثالث بو فصلده خذف کچن نکته‌لردن اوتوری اوتقریر
مسند الیه خذف اتمکدن اوتوری در و دخی عام اتمکدن
مسندی حذف اتمك نکته‌لردن اوتوری در یعنی بکی اولمق ندیر افعل تجدده
مسند الیه ذکر نده کچن نکته‌لردن یعنی برکی اوتمشدر آنك ایچون ندرکه
مسند الیه ذکرنده آندن تجدد قصدا اولنمشدر قصدا اولنمشدر آنك ایچون حکمه
مسند فعل میلدکه آندن ثبوت و دوام قصدا اولنمشدر جمله کتورمك حکمه
دلالت ایدر و یاخود اسم سیدك آندن ثبوت و دوام دلالت ایدر اما مسندی جمله
اسم ثبوت و دوام دلالت ایدر ایچوندر سن که دیرسین زید
قوت ویرمك ایچوندر سن که دیرسین زید
هو قایم یعنی زید

بو بو زید قایم در
زیدن ایکی کز ارشاد بو وجمله تقویت
هو کبی سکله کویا که زیدن عبارتندر پس بو وجمله ذکر ایکن حالی دکل ایکن آکه اسناد
اتدک زیرا هو دخی زیددن عبارتدر یعنی مسند اصلا مسند الیهک حالی قایم
حکم اولدی و یاخود مسند سببی در یعنی زیدک باباسی قایمدر قایم
اولنور بر غیری کشی سببیله دیر بسین زیدک ابوه قایم یعنی جمله کتورمک
اولنور بر غیری کشی سببیله مسند اولدی بونک کبی بر مسند سببی در ایلسی مسند جمله اولدی و غندن
زیدم باباسی سببی ایله مسند اولدی و کنو قیلدلر ملا ایچون اولنور و مسندندن فعل
یا تقویت حکم ایچون یا مسند سببی ایدی جمله اسمیه اولنور دولت اتمکله
مکن جمله اسمیه اولمق ثبوت و دوام ایچون در اخصر طریق ایله مطلق
اولمق تجدد و استمرار ایچون در او اوج زماندن برینه اخصر طریق ایله اولماغن تکندسی
وظرفیت اولمق فعلیه دن اختصار ایچون در و اما شرطیه اولماغی قصد اتمیوب
کلام شرطیه اولمغن نکته سیدر کجدی و اما مسند معرفه اولمق تقویت قصد اتدر و اما
ومسند سببی اولماد وغندلر و اما مسند اسم اولمق دوام وثبوت قصد اتدر دولت
نعل اولمق تجدد اعتبار اتدکلر و بهم اوج زماندن برینه اخصر طریق ایله دولت
ایچون در و اما مسند غیر معین اولوب نکره اولمق مسندی مسند الیهک حصرانک قصدی
اولماغی ایچون و مسند دن بر معین عهدا اولماچق درینه کردرسین
زید قایمدر و یا تعظیم ایچون در و یا تحقیر
ایچون در شکه مسند الیهده

کجدی

کجدی یا مسند الیه
نکره اولدقده ایچون نه کجد الکلام عربی او اوله مسند الیه
نکره اولدی و بمی ایچون مسند معرفه او اولا مسند الیه بر قوللی وار در که
بو قدر که مسند الیه نکره اولا دخی مسند معرفه اولمق کرکدر و اما عربلک بر قولی وار در که
نکره اولمیچق مسند دخی البته نکره اولمق کرکدر و اما عربلرده شعرایه کوره
نکره اولمیچق مسند دخی قلبدندر یعنی بو قول ظاهرده شعرایه کوره
دیرلر الطبی کان امک ام حار باب قلبدندر یعنی بو بیتده بو سعر عرب کلام مسند
نکره اولمیچق مسند دخی امک ام حار باب قلبدن پس بو سعر نادر
دیرلر الطبی کان امک معرفه ایکن مسند اوله پس بو سعر بو دخی بو در که بو سعر نادر
نکره ایکن مسند الیه اوله اتمک معرفه اولدی بو تاب جوانی بو در که سن
نکره ایکن مسند الیه اولدی نکره ابروب منعکس اتمکه دیمک انلر در
فحالف اولوب مسند الیه نکره ایدی و مسند معرفه اولمش انلری بو بنده قلب
فحالف اولوب کلامک اجزاسنی یرلرندن ابروب اجزاء کلام بو نده دیر
قلبدندر قلب دیو کلامک اجزاسنی عرض اتدم اجزاء کلام بو نده قلب
قلبدندر قلب دیو کلامک اجزاسنی یرلرندن عرض اتدم حوض ده قدیر عرض اتدم دیر
عرضت الناقة على الحوض یعنی دوه یی حوضده عرض اتدم حوضی دوه یه عرض اتدم دیر
عرضت الناقة على الحوض یعنی دوه یی حوض على الناقة یعنی حوضی سین حوضک
عرضت الناقة على الحوض بو ایدی که عرضت الحوض على الناقة بو در که اشارت ایده سین حوضک
اولندی اصل بو ایدی که عرضت دیمک اولا نکته بو در که اشان بر تم کبی در شعر یله که
اولندی اصل بو ایدی که عرضت دیمکدن اوتوری دیمک اول نکته بو در که
ابدک لیکن بر نکته دن اوتوری دیمک اول که آنک قاننده بر تم کبی در
ابدک لیکن بر نکته دن او چوقلغنه کاتندوه آنک قاننده بو باب قلب
غایت وسعتنه صغانک غایت چوقلغنه کاتندوه ده یه بیخه عرض اولنور بو باب قلب
غایت وسعتنه صغانک غایت وسعت ایله دوه یه بیخه عرض اولنور بو معنی
دوه اکا عرض اتمکلو اول بو وسعت ایله باب الله وقتا که بو معنی
دوه اکا عرض اتملو در اول بو ظاهر افاده چقان مقلدن بر باب الله وقتا که بو معنی
دخی کلامی خلاف مقتضی الظاهر افاده چقان مثال مخصوصدر دخی که الطبی کان
دخی کلامی خلاف مقتضی ظاهر افاده مثال مخصوصدر و لیتمثل یعنی مسند
قلبی بیلدک ایسه بیلکل که مثال مخصوصدر قلب ولیتمثل یعنی مسند
اتمک ام حاره قلب
مسند الیه بر بیت کلوب

زید ایسه معلوم در که زید مطلقا
پادشاهی در هم

مسند الیه مسند در یعنی
مسند در اتمک
و اما مسندی

کلمشدر ظبی حقیقتده مسند در فالغا و مطلقا و اما مسندی دره دیمکدن اضافت

مسند الیه در بیس کلام عربده تخصیص اتمک فائده اتم اولماغیچون فائده لوردن و اما ازلر

مسند الیه در بیس و صفا ایله تخصیص اتمک کاتب کامل دیدیک فائده لوردن مطلقا مسند کفایت

یا اضافت ایله یا وصفا ایله در دیدیک و یا خود کاتب کامل مانع اولوب بمین مطلقا بر عمری ابله

ایله عبارت یا نیجه ده زیاده فائده دن مقامده سامع یا نیده ایکی معلومی بر شی ده

اضافت و تخصیص زیاده فائده دن کتوره لک سامع قرنداشک و سنک بلبسه و زیدی ایدی و آرایدی کلدوکه

اند و کی ایچوندر و اما مسندی معرف ایله زیدی بلبسه و سنک قرنداشک معرفه ایدیسین کلدوکه

بر کلدیک ایچوندر مثلا بر کیمنه خصوص ایله زیدی در دبو مسندی معرف اندرکه یا حقیقت

بلبسه انک کبی بر زیداخی یعنی زید بنم قرنداشم در دبو قصر ایچون اولور یا حقیقت یا دیانیلق

مضاف فلغله و یا خود مسندک جنسی مسند الیه قصر ایچون اولور شول وقت که جنس یادشاهلق

در بیس زید الامیر یعنی زید منحصر در جنس پادشاهلق شول وقت که در بیس زید

زید منحصر اولور مملکتک پادشاه بمان زیدا و کلدی یا خود ادا کا تنر اندن غیری بادری

الشجاع یعنی زیده منحصر در جنس بهادرلق مبالغه ایچوندر و دخی مسندی

بهادر بر بنیر قوم نسین و اما مسندی تاخیر اتمک مسند الیهک تقلیقی ایچوندر و اما تقدیم اتمک یا صکه

الیهک تاخیرنده سعایت نکته لر ایچوندر و اما مسندی فی مشتمل اولدوقده ایدر

کلام اقتضا ایدن نسنه در

این زید دیدوکی کبی

این که مسند در مقدم
اولدوغی
مسند الیهی مسند

این که مسند در مشتمل اولدوغی معناسی یا خود مسند الیهی غیری یرده

اولدی استفهام معناسی صدر کلام اقتضا ایدر یا خود زید دار ده در

ایچون زیرا استفهام صدر کلام اقتضا ایدر معنی زید فی الدار و کنه تنبیه

فصل اتمک ایچوندر شنکه در بیس فی الدار زید و کنه و مسند الیهک صفتی و کلای ایدی و کنه

دکلدر دیمکدر یا خود اول امردن مسند ایدی و کنه و مسند الیهک صفتی الصغری اجل

ایچون اولور شاعرک قولی کبی که دیر له همم لامنتهی لکبارها و همته الصغری اجل

من الدهر شاعرک له دید و کی مسند در انک تقدیم اتسه همم له لامنتهی لکبارها بهادیسه

بونک بر کر کرو فرقی دخی مستقیم اولور ایدی لیکن صفته ملتبس اولور ایدی معنی

هم کر مسند الیه دره انک صفتی صانلو ایدی اقل اودن بلنمز ایدی نیجه تاملدن صکره

ظاهر اولور ایدی کر مسند ایمش صفت دکل ایمش بس اقل اودن بلنسون دیو تقدیم

اتدی و یا خود تفاؤل دن اوتوری تقدیم اولنور و یا خود مسند الیهک ذکرینه شوق

ویرملک ایچون اولور و بوندن غیری دخی ندر و اما ایسه که مسند الیه تقدیمنده کیجدی

الفصل الرابع بو فصل مسند فعلیه نک قیودی نک متعلقاتنک احوالنی بیلدرر مسند

فعلیه یی قیود کتورملک زیاده فائده ایچوندر شنکه در بیسن زیدا وردی عمروی انجق

الی جمعه کوننده مسجد ایچنده قتغا اوردیشا اوردی تادیب ایچون

قایم اولدوغی حالده اما قیودی ترک اتمک

زیاده فائده یه مقامده

برانغ اولدوغندن وشکندن ویاقیعده اشتغلہ فرصت فوت اولماسون دیو ویاخود
اولمدوغی ویاخود بلنمدوکندن ویا سوزی افراغه مطلع اولماسون دیو وامّا بوقیوده
حاجت اولمادوغندن اولمدوغی ویا مخاطب بوقیوده اولمدوغی وبونلره بکزر نکرو ایله اولی
اولادیو قوری قیقلدن اولمدوغی تمسك دیو اولمدوغی حروف شرطك مناسبی اولی
مخاطب متکلمك اکتافی کلامی نسبتا تعریف ایدکر سخنی علی التفصیل بلمیه
شرطیه تقیید اتمك شعل حالتدن اوفرحروف شرطك معانیسی بونده کنعوره اسیك
حالاقی بونده تفصیل اتمك اوفرحروف شرطك معلوم اولمدوغی بونده مشهوردر فی کتب
ایدیم
حالاقی بونده تفصیل اتمك معانیسی علم یخوده معلوم اولمدوغی شرطلردن وفی الانی
متبرع کلمه حروف شرطك اولان اولدیکر حروف شرطلردن بیان ایدن وقد فاتیقی
اکتان اولمدوغ سبب بو مختص لا یق اولان الان نکاف ودفایقی بیان ایدن درکه مغنی سی
معانی سنی بلدوم فرو اکه مترتب الان غایت مشهور اولدوغی فان اچون دایم
اکا قیاس ایله لما مدی بوحروف شرطلردن نشئلره کبی وارانك اچون ایدیلم محقق
نتیجه اکر دیمکله بو ان وقوعنده شك اولنان نکته قصد اولنور زیرا ماضی
مستقبله داخل اولمور ماضی بر داخل اولمازاسکه کرکه اکر بویله قیش قتی اولمور اسید
سفرا ولمازقیش قتی اولماسی متکلمك مجزوم بردی کلمك صحنکه بو
الوقوعده مستقبل مشکوك الوقوع اولمدی اکا اولوغیرکه
ان سعفنیلره بلدك آمدی بالجمله اولورکه
ان محقق الوقوعده

استعمال اولنور اوله
محققك وقوعنده تجاهل قصد ایدیب اکرادده معی در دیو
بر سیدن اولنوری ننکر خدمتکاره افندك اوده می دردیو اکه ایکن کوجم اکرا ده
صور سین اول خدمتکاره افندینك اوده ایدی ویا مخاطبا اولی
ایسه خبر ایدیم دیراقندی سندن فورقدوغمی اچون تجاهل ایدی ویا مخاطب اکن
محقق الوقوعده شك اتدوکی اچون ننکر دیر سین تکذیب ایدی ندا اکن
صادق اسیم نرویر سین سن محقق صدقکی بلور سین لیکن فعالمك شکی
اولدوغجهتدن اکه موافقت ایدیب ان صوقار سین وباخود معلم الندوق
نفسنی فی مخاطبی شرطك وقوعنده عالمك ایکن شاك یرینده قومقتضای علمنجه
عمل اتمدکلندندن اونوری وباخود شرط ایله متقضا ولمانیلری شرط ایله متصف
اولادنده تغلیب اچون اولمور الله تعالی نك قولی کبی **وان کنتم فی ریب مما نزلنا**
علی عبدنا الوقدریبیا ایدیجیلره محقق ایکن حق تعالی ان کنتم دی ریب اتمیلری
ریب ایدنلره غالب فلمغیچون زیرا التمیلرده دخی وار ایدی کاندریب محقق اولمادی
اماریب اتمیلرکی ریب ایدنلره تغلیب اتدی عکس اتمدی بو نکته یه اشارت
ایچون نکر قرانك حقنده ریب اتملوم کلمه ریب ایدنلرك دبی
شابه علامده در بو تغلیب مجاز جنسندندر
بو واسع بابدر حرف

یرده جاری اولور"
والدین اخوین حسنین عمرین قمرین
دیمك دخی باب تغلیبدندر بو تغلیبك اصلی نوددکر ایکی نسنه نك بری غالب
نسنه ان اسنده بر امر مشترك اولور او امر مشترکده اول ایکی نسنه دن بله تجیل ایدیلر
اولدوغی ایچون اول غالب الاطلاق اولنا جق لفظ ایله ایکی سندن بله غالب قلوب
بو تعبیره تغلیب دیرلر کوباکه بو غالبك لفظی اول مغلوبك لفظنه غالب اولوب ماضی
بو غالب لفظی ایله تعبیر ایتدك اما بو اِنْ مدخولی ماضی
کنورمك غیر حاصلی حاصل یرینه قومقدن اولور حصولی اسبابی قوی اولدوغندن اوتوری
اوتوری و یاخود واقع اولاجق نسنه واقع اولمش کبی اولدوغندن اوتوری اولور بو جمیع سنك
یاخود تفالدن اوتوری یاخود اظهار رغبتدن اوتوری ایای خرجت البهافی
مثالی سنك دیدوکك کبی لسکه اِنْ اعطی السلطان الفرنیه ایسه ایام طاعونده اکر چیقدم
ایام الطاعون یعنی اکر پادشاه بکا کوی ویردی ایسه اکر ایکن اشبو ذکر اولنان نکته لر ایچون
بو سوزده ماضی ایله تعبیر اولندی دخی اولماشدر ایکن اشبو صیغه ده باقی سنی بونده کوردی
وانْ لفظی محقق الوقوعه استعمال اتمکده دخی نکته لر تقدیمدن و تأخیردن
قیاس ایله واما فعلك قیودندن اولان تقییدندن و تعریفدن و تنکیردن
وحذفدن و اثباتدن و توصیفدن و تخصیصدن

والاطلاقدر کلن بشائك
سنکدلری وهسند الیه ده وهسنده منکور
ذکر اتمکدر علی التفصیل
اولدقلردن معلوم اولوب آنلری علی التفصیل ذکر اتمکدر اکر باب
اکثار اولدوغی ایچون ترك ایلدك اولی کورندی بو جمیع منکور
ثانیده و باب ثالثده سویلدك کلامی مقتضای ظاهر افرزم سویلیجك اولور
واکر خلاف مقتضای ظاهر افرزم سویلیه لر بر نکته دن اوتوری قصه عکس
اولور مثلا حذف مقامنده ذکر اولور و ذکر مقامنده حذف اولور و تعریف
مقامنده تنکیر اولور و تنکیر مقامنده تعریف اولور و تقدیم مقامنده تأخیر
اولور و تأخیر مقامنده تقدیم اولور بونك افرزنیه قیاس ایله بو ایکی ابدی
منکور اولان ملك جمیعنی و کلامی خلاف مقتضای ظاهر افرزم چقان متوهم برادره
اولور و آنك بر نوعی صنداسلوب حکیم دیرلر بو اسلوب حکیم متکلم سائله خلاف
مطلوب اوزره جواب ویرمك دور حکمتدن اوتوری و یا مخاطب منکلمی
کلامی خلاف مراد منکلم حمل اتمکدن بر نکته دن اوتوری اولکی مثال حق تعالی
نك قولی کبی لسکه ویسئلونك عن الاهلة قل هی مواقیت للناس والحج
حضرت پیغمبر علیه السلام سؤال اتدیلر ندر که آی کاه
انجه اولور کاه طعولر یعنی بو نلك سبندن
سؤال اتدیلر حق تعالی

انلرك مطلوبنك
خلافنده جواب ویردی یعنی قل هی
مواقیت للناس والحج یعنی ایتکیه ناس ایچون وقتلر بللدیلرك
ایچنلر دخی حجك وقتنی بللدرمك ایچونلر بو سغز انجلمك وطولمنك
غایتندن جوابده بو نکته یه تنبیه ایچونکه سائلك حالنه لایق بو ایدیکه
بو انجلمك طولمنك فائده سندن صورم ایدی زیرا سببی صورمق آنك شاننه
لائق دکلدر آنك ایچونکه اسبابنی سعی بلیسه لر فهم ایدرم و ایکنجینك مثالی کشیئ
بودرکه شاعر برکشینك برکشیدن امانت بالتدسی وار امیش اول بالتزاتی بعی متکادر
کورن کلمش اولکشی دخی بالتدسنی استیوکلاری صاحب بالتدسنی کتفدد بو حلد
بیوردی بالتزاتی کلام خلاف فهم اداده حل ایدیب اتیدی سنك کبی سخی کشی آدم
قونقلق استدکده بال طاسنی بلکه شکن تنبیهی سنی کتورسه عجب دکل اشبو نکته یه
اشعار ایچونکه اقل واجب اولدن قونغلی قونقلیوب اندن امانتنی ویرمکله
وکاه اولمدیکه اسلوب حکیم مخاطبك منتظر اولدوغی نسنه نك خلافنی سویلیله
اولمدیکه برسخا اهلی پادشاه برکسیه یکرمی بیك فلوری برارادن عطا
انمش قتی ابو عطائی استکثار ایدیب انیمشلر که پادشاه یکرمی
بیك فلوری برارادهکوردوکی یوقدر
آنك ایچون بو مقدار

چوق نسنه بغشلادی وارمشلن بکرمی
یوخسه بغشلمز ایدی ایلتمشلر اتیمشلر اشل
بیك فلوری پادشاهك نظرینه پادشاهدن بو غنی اولدلر کرکه
بیك فلوری بو سقدار نسنه اولور اول پادشاهدن بیك فلوری عطا اتمیه اولر
یکرمی بیك فلوری بوسقدار اول کشیه بو یکرمی بیك فلوری اولور خصوصا که
های نه قتی چوق قایمش دیو ب که پادشاهلر عالی همت اولور غنی ویرمك
پادشاه بو نکته یه اشارت قصد ایدیب که پادشاهلر لائقدر که بیوره و یکرمی بیك
عطا ابنده فقرادن اعتراض دوشمز آنلره ال دخی انیمشکه بو یکرمی بیك
آزدر چوق قلمه دیمیلر حقی مستحقنه یتیشدرمك ایچون اول کشی یه بیله بیك
نه آن نسنه اولور امیش اولکشی یه آن عطا اتمشغز وارك اول کشی تمام اولدی
فلوری حاصل اولدن ارکوره دخی ویرك دیمیش بو اراده علم معانی تمام اولدی
بو علم بیان ایچون بیلمك واجب اولدیکی بعضی مقدمه لر بلدکی بو علم بیان

الخاتمه بو خاتمه علم بیانی بیلدوردن واجب اولدیکی انواع دلالتی بیلدوردن
کیفیت دلالت دن بحث ایدر بیندن واجب احوالنی بیلدوردن وزامدی
اندن صکره بو علم بیان بحث اتدوکی دلالتك احوالنی بیلدوردن بو ایکی
دلالتکه برشینك بر وجهله اولماسیدرکه اندن برشی دخی فهم اولنه بو ایکی
درلودر لفظیدر و غیر لفظیدر و غیر لفظیدر و تونك اودا
دلالتی کبی یه دیرلر بو علم ده آندن
بحث یوقدر کلامك

دلالت لفظیه‌یه بر لفظ ایله بر معنی جزئی کرک هر قنغی کرده اوله
بو دلالت لفظیه دیو بر لفظ ایله اولماغه دیرلر کرک بو حال یا ابجی و آضعک
بو دلالت لفظیه بر وجهله بر حال اولماغه ایمدی بو حال یا وادیلیور واضع
اورتاسنده بر وجهله اول معنی بیروار بیله دن مسمی سنه دلالت لفظیه
لفظ اثبات بلسه اول زید دیسک بو اسم دن بو وجهله دلالت ایلغا الفاظ
وضعندن کلمشلر نتکیم زید دیسک ایچون بو وجهله دلالت بو قدر ایلغا الفاظ
وضعندن نکلمشلر زیده وضع اتدوکی ایچون بو دخی بحث بو قدر اصوات حیوانات
بو اسمی ذات زیده وضع اتدوکی ایچون بو علمده بونک کبی دلالت ایلدکی ایچون
وضعیه دیرلر بو علمده بونک کبی دلالت وضعیه ایله دلالت ایسه کلدوکی ایچون
وضعیه دیرلر دلالت وضعیه ایله نیجه کرک ایسه اولمشلر آح آح دیمک
ذکر ایلیب معنی بیر دلالت احتیاج اولمایوب سبب ولمشلر دلالت ایدر
یرنده قورلر فکر تام ایله احتیاج طبعی کشینک سویلین و کسوکی وار ایدوکنه دلالت ایدر
و یا خود اول حاله لفظی سویلین اولمکسنن و کسوکی اقتضا ایدر بو دلالته وضعک
کبی بر جسمدن اشد لسه اول طبعی بویله دیمکی اقتضا ایدر بو حالده آنجق عقل
زیرا او کسونک اولان کشینک طبعی دخی بحث اتمزلر و یا خود اول حالده اولکشینک
دخلی بوقدر بو علمده بو دلالتدن دخی بحث اتمزلر بر لفظ سویلیسه اول لفظ او کشینک
سبب ولمشلر نتکیم بر کشی دیوار آردندن بر لفظ سویلیسه بو دلالته دخی وضعک دخلی یوقدر
وجودینه دلالت ایدر بو دلالته دخی وضعک دخلی یوقدر زیرا اول لفظ هیچ بر معنی بیره وضع اولنمامشدر
لفظ مهمل اولسا کرک ...

لفظه دلالت ایلر دلالت عقلیه دن دخی
بو علم بیان بونک کبی دلالت عقلیه بو لفظ بر معنای آخره وضع طریق مضبوط
بحث اتمز و یا خود اول حالده سبب عقله بو اصل دلالتک طریق کنایت
اولندوغی ایچون بو علمده بحث بو اصله دلالت ندر بو اصل دلالت دیرلر و بر نیجه مجاز دیرلر و بر نیجه‌سی
استقرا ایله اوچ وجهه منحصر در بر نیجه تشبیه دیرلر و بر نیجه دلالت ایلدی
دیرلر پس علم بیان بر علمدر که باحث دن الفاظک معانیسنه بالوضع دلالت اسندی
جهتندن فهم اولنان معانی اوزرنده دلالت عقلیه سونک طرق کلیه مضبوطه سندن
بو طرق کلیه مضبوطه دخی حسب الاستقرا اوچه منحصر در پس علم بیان اولا اوچ
طریقک احوالنی بللدمک ایچون اوچ اصل اوزرنده ترتیب اولندی اصل اول طریق
تشبیه احوالنی بیان ایدر اصل ثانی طریق مجاز احکامنی بیلدورر اصل ثالث طریق
کنایت دن بحث ایدر الاصل الاول بو اصل تشبیهی بیان ایدر تشبیه ایکی شیئک
برادره مشترک اتمکدر حروف تشبیه دن بری ایله شیء که اکر تشبیه اولنور مشبه به
دیرلر و اول شیء که آنی تشبیه ایدرلر مشبه دیرلر و اول وجه مشترکه وجه شبه
دیرلر نتکیم زید اسد کبیدر یا خود زید اسد بکزر یا خود کوبا زید اسد در
بو تشبیه دن غرض تشبیه اولنان شیئک یا حالنی بللدمکدر یا امکان وجودنی
ایفاده ایدر یا حالنی بللدمکدر یا زیاده
بللدمکدر یا زیاده

تقریردن یا ازیاده تقبیحدن یا استطراف یا ابهام ایدیلور ومشبه بدو مشبه وجه
تزییندن یا ازیاده تقبیحدن مشبه بهده راجع اولور وقتا که مشبه بدو مشبه ایکیسی بری برینه
دن وکاه اولور که غرض مشبه بهده یا اهتمام (ویا بهتمی) بر ایدوکنده دکلدر بلکه ایکیسی بری برینه
مشبه بدو وجه شبهده اتم ایدوکنده تشبیه اتمک احسن دکلدر وکاه اولور که یعنی
مشبه بدو وجه مساوی اولسا بری برینه تشبیه ایدوکنده دلالت اغنیه وکاه دربرسین بر
شبه ده مساوی اولسا بری اصل بری فرع ایدوکنده تشبیه تمثیلی دربرلرنتر که دربرسین بکذر
بکذر دیمک کرک تاکه بری اصل بری فرع اولمیه اولنان تشبیه نیه کرو وچکنه بکذر
مرکبه یعنی مرکب تشبیه ایدیلدی سنک حالک برابا غنیمیه قویوب حق تعالی بعیدر منافقین
مثلهم کمثل الذی استوقد نارا فلما اضاءت ما حوله ذهب الله
اوده منزدد اولان کشی یه تشبیه غریبا اولور نتیکه
تسعدار که ترکیبا اتوقد اولسا تشبیه منافقلرک شول کمسیه بکذرلر که حق تعالی
بنورهم وترکهم فی ظلمات لا یبصرون یعنی بو منافقلر شول کمسیه بکذرلر که
حتی که شعاع ویردی حق تعالی اوندن قوت ایچون ظلمات الحاقنه شعاع
اوده یاندی وقتا که اول اوده یاندی نک جمیع حالی سی ایله ظلمات اولان بکذر که
اول اوده یاندی اول اوده یاندی فی جمیع حالی بعد بصکره حالی بو بیله اولان
اول اوده کیلدی اول منافقلرک حالی بو اوده یاقیب ظاهرا ایمان ایدیب المراقنه شعاع
بیچ بر نسنه کوزمزلر منافقلرک اول دخی ظاهرا ایمان ایدیب اول منافقلرک
ظاهردن زیرا اول دخی حق تعالی اول منافقلرک
ویرایکن حق تعالی
حالنی اظهار اندی

اول

اول ظاهر کوزوکن
نور ایمان منسلخ اولدی ظلمات کفر
ایچنده قالدیلر عقیدهٔ حقه دن هیچ بر نسنه ادراک
ایتمزلر ودخی ایکی کشی نک ان اسنده ضدیت واراکن اول ضدیت جهتندن
اولان مناسبتی بر لطیفه دن اوتوری تناسب وتشابه
یرینه قورلر اول ضدیتی بر بند تشبیه ایدیلیر بو نك کبی تشبیهه تشبیه تملیحی دیرلر وتشبیه
ویاخود برخسیسه حاتم کبیدر دیرلر بونك کبی تشبیهه شبیه غایتده ظاهر دراکثر ناس اوتاسنده
ودخی شول تشبیه که آنده وجه شبه غایتده ظاهر دراکثر ناس اوتاسنده
تهکمی دیرلر ودخی شول تشبیه مبتذل دیرلر نتکه دربرسین یوزن محبوبک
غایت مشهوردر آنك کبی تشبیهه تشبیه غریب دیرلر نتکه یوزی
یوزی کنش کبیدر اکر وجه شبه مشهور وظاهر اولماسه تشبیه غریب دیرلر
چچك یوز مش کشنك یوزی کبکب تا آخر ده نسنه تشبیه ایدرسین وکاه اولورکه
مبتذل ایکن اندن بر تصرف ایدیلوب غرابتی اولسا تشبیه غریبا اولور نتکه شاعر دیر بکذر در
ایدیم اغزکه غنچه یوزکه کلی بال اولسا کلك دامنی غنچه انسه تکلم وبلغا اوزاسنده
تفاوت باب تشبیه ده تشبیه غریبا ایدیب ویا مبتذلك تصرف ایتمکلر ودخی اکاه
اولکه بر شبیهی بر شبیه تشبیهك معنیسی که بو علم بیان اول
معنی یه دلالتندن بحث ایدر یعنی اول
ایکی شیئک برابر اوده

اشتراکی وکلالدر زیرا وضع ایله بحثی یوقدر
اشتراکی وکلالدر زیرا ترکیب تشبیه آنجق وضع ایله دلالتدن بحثی یوقدر وضع سببی
بو معنی بر ترکیب تشبیه خود وضع ایله دلالتدن بحث ایلین ترکیب تشبیهه عقل واسطه‌سی
دلالت ایلین علم بیانک اکر دلالتدن بحث ایدن اولا ترکیبدن وضع
بلکه معنی تشبیهه کر علم بیانه دلالت اندوکی جهتدن اول ترکیب ذی وضع ایله
بلکه معنی تشبیهه دلالت اندوکی کبی ارسلان کبیدر یعنی ایکیسنده
ایله ایکی نسنه‌نک اشتراکنه مثلا دیمک که زید ارسلاندر بهادرلقده مشارکدر یعنی جرأت
ایله آلنان معنی زایده در مثلا زید ارسلاندر نه بهادر ارسلانده‌کی جرأت
ایله آلنان بودر که زید ارسلاندر زیدده‌کی جرأتی ارسلانده‌کی عقل واسطه‌سی
سببی ایله آکلنان بودر که عقل آکلدکده اول زیدده‌کی بحثی بوصکده عقل معنی زاید
جرأت واردر لیکن بوارده عقل آکلدکده اول زیدده‌کی تشبیه طریقیله کلامده معنی زاید
جرأت واردر لیکن بوارده علم بیانک تشبیه غریبا اوکلامده معنی مجازی بیلنک
صورتنک مصور اتمش سین علم بیانک اول معنی نه قدر که غریبا اول معنی مجازی بیان ایدر
صورتنک حیثیتندندر اول معنی بیان ایدر بو اصل مجازی بیان ایدر معنیله
ایله آلنان معنی حیثیتندندر **الاصل الثانی** بو اصل مجازی بیان ایدر وضع اندوکی معنیله
ایله آلنان دقیق اولور ومقبول اولور لفظکه واضع وضع اندوکی مستعمل اولمیجق
دقیق اولور ومقبول اولور حقیقت شول لفظدر که واضع ارسلانده مستعمل اولمیجق
حقیقت بلکه موقوف قلدی حقیقت شول لفظدر که مثلا اسد کبی ارسلانه دیرلرکه واضعک
حقیقتی بلکه موقوف قلدی واضع بونده وضع اندی دیو مثلا شول لفظه دیرلرکه واضعک
مستعمل در واضع بونده وضع اندوکی اجلدن مجاز دیو شول لفظه دیرلرکه آخرده استعمال
واضعک ارسلانه وضع اندوکی معنیدن کچوب آنی بر معنی آخرده کی
واضعک ارسلانده وضع اندوکی معنیدن کچوب آنی بر معنی واضع وضع اندوکی
وضع اندوکی معنیدن بو معنینک اول واضع وضع اندوکی
معنیله مناسبتی واردیر

ب وجهله

ب وجهله استعمال ایدر
لکن اکر اول غیری معنی مراد ایدوکنه
لکن اکر اول غیری معنی فهم اولنمیه بلکه کروا اول معنی اصلی
قرینه کنندر مثلا اول معنی فهم اولنمیه بلکه اول معنی اصلی سی ایله صکن بی
قرینه کنندر میل اول معنی فهم اولنه دیرلرکه اول معنی اصلی سی ایله اشتعال
فهم اولنه بو مجاز ایکی قسمدر بر بنده استعاره دیرلرکه بهادردن کشیده استعمال
فهم اولنه بو مجاز ایکی قسمدر مناسبت مشابهت اولیه اسد کبی بهادر مراد ایدر
معنی سی اقرباسنده اولدوغی ارسلان کوردم بو مثالده اسددن مراد بهادر
معنی سی اقرباسنده بو کون حمامده ارسلان کوردم بو مجاز مرسل دیرلرکه
اولنور نته کم دیرسین بو کون حمام قرینه سی ایله و بر نیه دخی مجاز مرسل
اولنور نته کم دیرسین دکللدر حمام قرینه‌سی ایله بو مثالده غیری نسنه
کشیده اصل معنی سی دکللدر غیری نسنه ایسه ابدی بو مثالده مناسبتلر وجمیع
کشیده اصل معنی مشابهت دن غیری نسنه الاستقراء اولان دراوناسبتلردن
مناسبت مشابهت دن غیری معتبر اولان بحسب الاستقراء اولان اولا قیدن
مناسبت مشابهت معتبر اولان بعضیسی مناسبتک بری ایله در اوج
چوقدر بلغا اقرباسنده صادر اولور بو اونک مناسبتی در کل آدنی جزء ده
چوقدر بلغا اقرباسنده صادر اولور بو اونک مناسبتی جزئیت مناسبتی آخره منقلب
مجاز مرسل کر بلغادن صادر اولور کلیت وجزئیت مناسبتی بر شئی آخره منقلب
مجاز مرسل کر بلغادن آراسنده کلیت زمان ایله بر شئی اطلاق ایدیلر
بری بر شئی ایله بر شیئک آراسنده دخی بر شئی زمان ایله ماشئنه اطلاق ایدیلر
بری بر شئی ایله استعمال ایدیلر وبری دخی بر شئی وار ماشئنه **انا اراکی**
آدنی کل ده مجازا استعمال ایدیلر وبری دخی بر شئی وار ماشئنه اطلاق اندی
آدنی کل ده یعنی وایلجق نسنه آدنی بوغز وار اطلاق اندی
اولمق مناسبتی در یعنی وایلجق نسنه شیرم بر خمر دیو اطلاق اندی
اولمق مناسبتی در یعنی بو اعتبار ایله کلامنده شیرم بر خمر دیو کچمک مناسبتی در
اولمق مناسبتی بو اعتبار ایله کلامنده دخی بر شئی بر شئی دن کچمک مناسبتی در
نته کم حق تعالی بو اعتبار ایله **اعصر خمرا** بعیدی وبری دخی بر شئی دن کنتک آدنی
نته کم حق تعالی **اعصر خمرا** بعیدی وبری شیئه کندوکی نسنه‌نک آدنی
یعنی ایکیدن شیئه کندوکی وبریلر آندن کندوکی
اجمن

نتکه بر کشی بر پاشا اولدوغی ایچون وبرجی دخی حالیت ومحلیت

دیرلر اصلا پاشا اولمق مناسبتیله دن وبرجیده مسطور اولدوغنده مسطوردر اندن

سبب ومسبب اولمق مناسبتی نه وار ایسه که مسطور اولدوغنده استعاره اصلیه اولدیکه

مناسبتی دن دخی بونلرک غیری استعاره اصلیه دیرلر استعاره اصلیه بر

ممکن بو استعاره ایکی قسمدر بری استعمال اصالت ایله استعمال ایدیلن بر غیری استعاره اصلیه

مشبه بر اولانک آدی مشبه ده اصالت ایله استعمال اولنوب کبی بر غیری

مشبه بر اولانک آدی مشبهده بهادر کشیلک استعمال استعاره افعالده

تبعیتدن اولنوری اولمایه نتکه اسدی بهادر دیرلر بو استعاره یه تبعیه دیرلر بو استعاره تابع اولوب

استعاره یه تابع اولمادین وبر بنا استعاره مصدرلرینک استعاره سنه تابع اول کشی نک

واقعاللذن مشتق اولنلرده اولور مصدرلرینک کشی اولدردی دیرسین قتل صدر

بر کشی بر کشی قتی اودرسه فلان کشی بن کشی قتل آدی قتل وضربه وبرسین

منزلنی قتی اولدوغی ایچون قتله تشبیه ایدیبا ضربه بر غیری استعاره یه تابع اولمایوب تبعیت

معنی سنده استعاره اولنور استعاره اصلیه ایله بر غیری استعاره اولسون بو مصدرلردن مشتقلری

وبو ضربدن مشتق اولانلری فعل اولسون صفات مشتقه اولسون قاتل دیرسین

ایله استعاره ایدرسین اوردی دیرجک یرده اولدردی دیرسین تابع اولان استعاره

دخی بوکا قیاس ایله بو مصدرلرده استعاره سنه تابع اولور دخی استعاره

استعاره تبعیه دیرلر ودخی اولور

تبعیه حرفلرده دخی

حرف

حرف شول لفظدر که معنالری اولمایه بلکه

دیرلرکه آنک مستقل معنالری اولنده ده دیمک کبی دن دیمک

مستقل معنالرک اسنده تعقل اولنده مستقل معنی لر ایله بله تعقل اولنمایه مثلا

کبی بونلرده معنی الکلمات زمانده امکن مستقل معنی لر ایله اوله اکر حرف

مسجده اولدم وبازاردن کلدم دیمک کبی وهر لفظک بو یله اوله دخی استعاره

دیرلر بو حرفلرده دخی ماولو کندی معنی سندن غیری معنی ده دخی استعاره

ایدیبا استعمال ایدیلیر اولا استعاره دخی بر غیره تابع اولدوغی ایچون استعاره

فالتقطه آل فرعون لیکون لهم عدوا

تبعیه دیرلر نتکه حق تعالی بیوررکه حضرت موسی یی دن کوتوردی بسلدیلر کندولره

وحزنا یعنی فرعون طایفه سی حضرت موسی یی بسلدیلر ایچون بسلدیلر لیکن

عدو اولمق ایچون بو معنی ظاهرا است کلمز زیرا عدو اولماغیچون بسلدیلر لیکن

بونلرک بسلمه سنه عداوت مترتب اولدوغی ایچون کویا که بونلر عداوت ایچون

بسلدیلر سبب لام معنی سی علت ایچون موضوع ایکن معنی ترتبده مستعمل اولدی

استعاره اولوب لیکن بو خصوص ترتب عداوتنک حضرت موسی ایله فرعون

اورتاسنده دن آنده لفظ لِ فی استعاره اتمکه تابعدر مطلق ترتب مطلق علیه

تشبیه بو مطلقده اولان تشبیه دن اولنوری بو خصوص

ترتبده استعاره اولندی اولمطلق

ترتب ایله بو ترتب

مخصوص اولدیغی ایچون مخصوص ترتبه اوله سنه
برنوع استلزام اولان تشبیه کلامی بو مخصوص ترتبده اولان تشبیهه در
اول مطلق ترتبده اولان جهتدن استعارهٔ لازم اول مطلق ترتبده اولان معنی سی
سرایت ایتدی پس اولدیغی بو تشبیه اقل اولدن مخصوص علیت که لازم معنی سی
تابع اولمغه جائز اولدیغی بو تشبیه ممکن دکلدر آنک ایچون ممکن دکلدر پس
آنک ایله مخصوص ترتب اوله سنده ممکن که بر معنیٔ تشبیه اتمک مستقل معنیده تشبیه
غیر مستقلدر باشقه تحقق اولنمغه که بر معنی سنه مناسب بر مستقل معنیدن بونک
بونک تشبیهنک طریقی اولدیکه بونک معنی بر مناسب اولدیغی جهتدن بونک
ملاحظه اولنه بونک معنی سی اولمعنی بر مناسب استعاره تشبیه مبنی اولدی
معنی سنده اولان تشبیهی سرایت ایتدی سین چونکه استعاره غیر مستقل اولدیغی ایچون پس
حروفک معانی سندن تشبیه اصالتا ایله متعلق غیر مستقل اولدیغی اولدیغی جهتدن
حروفک استعاره سی کندو مفهوم مندن خارج تشبیهه تابع اولدیغی استعارهٔ تصریحیه دیرلر
حروفک استعاره سنه تبعیه دیرلر و بر استعاره یه دخی استعارهٔ تصریحیه دیرلر
بو استعاره اولدر که لفظا استعاره صریح مذکور اولانه که دیرسین حامده بولون
ایدیکون کوردم و اسدن لفظندن برنهادر کشی دیلرسین
بو اسدن صریح مذکور اولدوغی ایچون
استعارهٔ تصریحیه

ومفرحه

ومفرحه دیوآدویرلر
قالانی دخی بو مثال افزونید قیاس
ایله و بر استعاره یه دخی استعارهٔ مکنیه دیرلر و دخی
استعاره بالکنایه دیرلر بو شول استعاره در که صریح لفظا استعاره آنده
مذکور اولمایه و لیکن معنی مذکور ایده و کنایه بر کنایت ایله طعیدوب سین کنایت
ایله طویولد و فندازاو تقوی استعاره بالکنایه دیرلر شکلا دیرسین که اوله ذکردن
کشی بر قینغنی اوردی اشبو سفردن کنایت ایله الملمع که سن اولوب بر تخییل
تشبیه انمش سین و معنیده اکر بر تخییل دیو اطلاق اتمش سین زیرا بر تخییل التی که
قینغ دن اولوب اثبات اتدک پس اولدر تخییل لفظی که اولوب اطلاقا ولمنشدر
اکر استعاره بالکنایه دیرلر و اولوب اثبات اولنان که قینغدن اکر استعارهٔ
تخییلیه دیر زیرا اولوب قینغ بوغمکن سن تخییل اتمکله اثبات اتدک و دخی
اول استعارهٔ تخییلیه بر قرینه استعاره بالکنایه دیرلر زیرا اول معنیده
اولان استعاره بو استعارهٔ تخییلیه دن فهم اولنور چونکه استعارهٔ تخییلیه یه
بلاک بر استعاره که استعارهٔ تخییلیه اولمایه بعض استعاره بالکنایه بر قرینه
اولمغه ایچون کلمه یه اکر استعارهٔ تحقیقیه دیرلر و دخی
استعارهٔ مطلقه اکر ایله سنجه یا مشتبه مناسب
مناسب یا مشتبه
زنه

کلمه قرینه‌دن کلمه

بر کلمه‌یه مناسب نسنه‌یه استعاره ده بر

غیری اگر مشبهه مناسب دیرلر و اول استعاره‌یه تجرید دیرلر

ایسه اول کلن نسنه‌یه ترشیح دیرلر اگر ایسه اول نسنه‌یه کوکردم

وشحه دیرلر و اگر مشبهه مناسب نسنه کلور ایسه استعاره مطلقه‌نک مثالی اسدی کوردم

واول استعاره‌یه مجرده دیرلر استعاره مرشحه‌نک مثالی قنیقلو اسد کوردم حمام دیدک

حمام دیمکله استعاره مرشحه و استعاره مجرده‌نک مثالی آتنجی اسد کوردم

زیرا که قنیقلو اسدک مناسبلرندندر و کاه اولور که ترشیح تجرید ایله

حمام دیمکلک زیرا که آتنجی لق مشبهه مناسبلرو کاه استعاره ده بالکلیه ترشیح

جمع اید بابلر آتنجی و قنیقلو اسد کوردم حمام اما استعاره تمثیلیه کر

کندو ملک ابلغ در زیرا که مبالغه اولماز نوقلرو دخی باجلر که تشبیه

اصل تشبیه ده کجدی وقتا که آنک حروف تشبیهی کیدر سین و مشبهک

ذکر قوطی ابن سین و مشبه بهی مشبه الطلاق ایدر سین اول الفاظ ترکیبیه بر

استعاره علی سبیل التمثیل دیرلر تنکه متغیر کنجی بر در بر سین ند ندرکه دائما سینه

کوردم ایا غنکی باصار سین بنه قالدرر سین هال بو حالکده اولکشی اویله ایلن

بلک آنک تردد دی صورتندن ایا غنی باصعب بنه قالدرر ماغله

تعبیر ایلر سین تردد ده کیتمز دو کی ایچون

وقتا که بو تشبیه تمثیلی

بو استعاره طریقی

بین الناس

ایله تعبیر اولنمق مشتهر اولسا بین الناس چوق اولور

اول استعاره‌یه مثل دیرلر بو امثال مرحله چوق اولور جمله کریمات بانسب

جمله سندن بری بودر که کل سنکله بازار و ابدیلم بر و جهله کریمه تشش

بر ششی کوی یونس دیرلر بو سوزی دیدکلری یرده ذات واردر ته شش

ندشش که بو یونس نبی الله تدبر سنی چونکه بو سوز مشتهر اولمشدر علی

بلکه دیمکلک که ندسن نبی الله ایکی فکلک حالی مرعی اولمقلم بو خجله برده

طریق الاستعاره الطلاق ایدر لر ایکی طرف که اولور که تشبیه تملیحی‌نک

بونک کبی معنی اولرده استعمال ایدب مثل قلدیلر و کاه اولور که تشبیه الطلاق

حروف تشبیهی و مشبهی کیدر سین مشبه بهی مشبه علی سبیل الاستعاره قوری قوق

ایدلر اولور استعاره بدا استعاره تملیحیه دیرو تهکمیه دیرلر تنکه غایت

کشی بانکه کلمه ایشن ایسترن کلامده بر سین اگر آتی مسخره لغو المانعیچون

دیدکلری لفظان ایشی ندر استعاره تهکمیه دیرلر و اگر اول کیمسنه بر اطیفه ایتمک

ایچون دیدک ایسه استعاره تملیحیه دیرلر و دخی استعاره‌نک احسنی اولدر که

کوکچک تشبیه لرمتنبی اولا اما کلامک ظاهرنده تشبیه رایحه سی و مشبه رایحه

اوماز ایسه ودخی وجه شبه واضح اولا اگر وجه شبه واضح

اولماز ایسه اول لفظه لغز و معما دیرلر

استعاره دیرلر

تنبیه

آگاه اولکه دلالت
عقلیه ده اوچ طریق دخی واردر باشقه
لیکن قوم آنلری بو اوچ امله لواحق قیلوب تشبیه ده کتوردیلر تشبیه بلیغ اولدیکه
طرفی صاپمیدیلر بر بنده تشبیه بلیغ دیوب تشبیه ده مبالغه قصد ایدوب اناه حرف
بر شیئی بر شیئه آخره حمل ایده لر حملی صحیح دکل ایکن مبالغه دن تشبیه دن صایدیلر زیرا
تشبیه کتورمیوب دیرسین زید اسد در قوم بونی تشبیه حرف تشبیهی حذف
معنی ده زید اسد کبیدر دیمکدر لیکن مبالغه دن او تعریف تجرید اولدیکه
اندیلر و قرینه دخی تجرید دیو استعاره لو احقندن صایدیلر لیکن اول شیئی بو وجهله
بر شیئی بر شیئه حمل ایدیب صریح اولدیکه دیو حکم اولنمیه لیکن اول اسد اوقرانشام
سویلیرلرکه اولدیکه دیمک یوقدر بو قرینه اولانکه دیرسین زیددن بر اسد لیکن بو وجهله
ویاخود باتیدم بر اسد کوردم بوندن غرض زید اسد در دیمکدر مذکوردر و قرتشبیه در
تعبیر ایدلک امدی بو تجرید نه استعاره دن زیرا مشبه مذکوردر فریبا اولوب
بو دلالت عقلیه ده بو دخی طریق آخردر لیکن استعاره یه قرینه بنیر
صورتا تشبیه اولنمدوغندن اوتوری استعاره لو احقندن قلابلیر
دخی مجاز عقلی دیرلر بونی دخی مجاز لواحقندن قلابلیر
مجاز عقلی بر حالک بر شیئه اثبات ایتمکدر
اول اثبات اولنان جائز

بو شیئك

بو شیئك حالی دکل اما اول اثبات
ایکن بر غیرك حالی ایکن اما اول اثبات واردرکه کویا کیم اول
اولنان ایله بو شیئك اراسنده بر تعلق واردرکه کویا کیم اول حالی اولمشدر
تعلق سببی ایله بو حال غیرنك حالی ایکن بو اثبات اتدوکن شیئك حالی ایکن سلطاندر
بنتر کدیرسین سلطان عسکری فلان صیدی صِیَنِ سلطان دکل ایکن چری ایکن سلطاندر اول
اثبات ایلدیرسین زیرا که بو صمق ایله سلطان اورناسنده بر تعلق واردرکه کویا کیم اول
تعلق ایله حقیقتا صِیَنِ سلطاندر نینه بو غجا بن بك فلان کشی آصدی
دیرسین حال بو که آسمان جچ دد ودخی دیرسین کرفلان کشوناك کوندزی
صایم و کیجه سی قایم در حال بو که صایم و قایم اولان کند ودر کوندزی و کیجه سی
دکلدر لیکن صیام و قیام کوندزده و کیجه ده اولدوغی سببی ایله کوندزم و کیجه بر
اسناد ایدرسین بونك امثالی چوقدر سبب بو که قیاس ایله بونك کبی بر سبب
مجاز عقلی دیرلر زیرا که بو تصرف یعنی بر شیئك بر شیئه تعلقی اولدوغی اجون
آنك حالی دکل ایکن اکا اسناد عقلدن کلدی لفظ کبی وکند معنی سنده اولوب
بر لفظ هیچ کوچلدی بس مجاز ایکی در لغوی و عقلی بر قرینه مجاز لغوی دیرلرکه
لفظ بر یردن کوچرا اصل معنی سندن غیری بر معنیده مستعمل
اولمق قرینه ایله و قرینه مجاز عقلی در بر لفظ بر یردن کوچمز و اصل

معنی سنده مستعملدر عقل الله
لیکن اولا اصل معنیسی تصرف عقل الله یعنی کیمک حالی ایسه اکر حال
کند ویرندن کوجوردک مثلا کیجه سی قایمدر ید وکک وقتده قایم
اتمیوب بر حالی اولمایه حال اتدک لیکن قیام معنیسی اول
ینه اصل معنی سنده مستعملدر معنی بر دخی کوجمشدر که اول کیجه دربر تصرف
کشیدن که اکا حال الله کوجوردک بر حالی اولمانیه حال اتدک که اول کیجه ده معنی بر زمان
عقل الله یعنی قیام کیجه ده اولدوغی سببی الله چونکه بو مجاز عقلیده لغوی لو احقندن
اولدی بو فن ده مجاز لغوی بو اصل ثالث
کوجکله مجاز لغوی بر مناسبتی اولدی **الاصل الثالث** آنک معنی
قلوب دلالت عقلیه بر باشقه طریق صاحب ایلیه قرینه سی ایله
کنایتی بیان ایدر کنایت شول لفظه دیرلر که مقام مراد اولمغله یا خود
اصلی سنک لوزمی مراد اولنه اندن یا اصل معنی بالتبع بله مراد اولمغله قرینه
اراده سندن بحسب المقام مانع اولمامغله معنی لازم اراده سندن عدم فرق
ضعیف اولدوغی ایچون معنی آخرده اراده سنده مجاز ایله کنایت فرق اولنسنده بحسب المقام
بودر زیرا مجازده معنی اصلی نه بالتبع مراد اولور نه خود اراده سنه
صحت اولور زیرا مجازک قرینه سی قطعی اولور واضح اولور
معنی اصلی اراده سنه مجاز قرینه بو کنایت
اوج درلو در برنیه

کنایت عن الموصوف
دیرلر نته کم کنایت ایدب
دیرلر نته کم کو یکمل لردن کنایت عن الصفة دیرلر نته کم
حسلد ظرافی دیرسین و برنیه کنایت عن النسبة
بر کشی نک جودندن کنایت ایدب کولی جوق دیرلر و برنیه
دیرلر نته کم دیرسین اان السماحة والمروة والندی فی قبة ضربت علی ابن الحشرج یعنی
جود و مروت و احسان بر قبه ده در که بنم سلطانم افندینه قورلمشدر یعنی
کنایتک رابعی شایدر جود نسبت اتمکدن و دخی کاه اولور که کنایت عن الصفة ده
وکنایت عن النسبة ده موصوف ذکر اولنمان یعنی بو صفت کیمک صفتی ایدوکی
و بو نسبت کیمه ایدوکی بللو اولمز لر بو نک کبی کنایته تعریض دیرلر نته کم دیرلر مسلمان
اولدر که مسلمانلر آنک شرندن امین اوله لر بوندن غرض شرایدن کمسه کفر اثبات
اتمکدر و یا خود بر کمسه نک جوقدن تعریف ایدب دیرسین که کشی کثیر الرماد اولمغی
هر کشی اکر محب اولور و کنایته وسایط جوق اولور ایسه تلویح دیرلر آز اولور
خفی اولور ایسه رمز دیرلر و واضح اولور ایسه ایما دیرلر و اشارت دیرلر **تذییل** بلمش
اولکه جمیع بلغا اتفاق اتدیلر که مجاز حقیقتدن و کنایت تصریحدن معانی
بیان اتمکده افضلدر زیرا که بونلرده انتقال ملزومدن لازمه
انتقالدر بر لازمی ملزوم ایله کتورمک
شیئی دلیلی ایله کتورمک

کیبیدر ودخی استعاره تشبیه‌دن افضلدر آنك ایچون ذکر تشبیه‌دن
مقصود اولدن استعاره‌ده مبالغه وجهی ایله تأکید اولنور بو آراده علم بیان تمام اولدی **تتمه** بالجمله ذکر یوقرو
تعریفی ایله بیان اولنور بو آراده علم بدیع اولدرکه کلام مقتضیٔ مقامه مطابق اولدقدن صکره آنی
مقدم اولان بلاغت ایکیدر علم بدیع جهت دلالت وضعی اولدقدن صکره کلامه حسن عرضی
تشبیه‌دن مجازدن کنایه‌دن جهت دلالت بللو اولدقده ایراد ایدرلر کلامه حسن عرضی
محسنات عرضیه ایله نیجه تعیین اولندوغی بللو ویرلر بو ایکی قسمدر انواعی
ویرلر بایمن جهة المعنی ویرلر بایمن جهة اللفظ ویرلر بو ایکی قسمدن بله زیاده
چوقدر آنی تفصیل ایله ذکر ایتمك بو مختصره دوشمز لیکن ایکی قسمدن حسن عرضی
مشهور اولانلردن بر ایکی تاجی کتوره‌لم اما اولکه جهت معنویدن محسنلرك
بری بربنه ضد اولان معنیلرك
بو صنعت اولدرکه بری بربنه ضد اولان آتش الدی
ویره بربنه **تقابل** دیرلر بو صنعت خاك وکوفده آب ودل
آتش کبی ایکی لفظده مثالی. و **بربنه** مراعات نظیر دیرلر
لفظلردن کلام جمع ایده‌لر مثالی. و بربنه تناسب دیرلر
باد. صانکه حالك مصقولکی کل مشکین دوست. کوه غم هر کیجه
بو صنعت اولدرکه بری بربنه ضد اولان معنیلرك لفظلرنی جمع ایده‌لر مثالی. کوه غم هر کیجه
خسرو شیرین لبك حسرتلری فرهاد وش. و **بربنه** ایهام دیرلر
بو صنعت اولدرکه کلامی کلکون یاشمی شبدیز ایدر

بر وجهله

بر وجهله کتوره‌لرکه ایکی معنیسی اوله بری یقین بری اوزاق
ایکی معنیسی اوله بری یقین بری اوزاق اوله و دیدلر معنیٔ بعید
معنیٔ قریب مراد ایدی وکنی وجهله براغالرده و بونك مثالی مشهوردر **وبربنه**
مراد ایدوکنه دلالت ایدن قرینه کتوره‌لر بونك مثالی بری بربنه
دخی محتمل الضدین دیرلر **بو صنعت** اولدرکه کلامی بر وجهله دیه‌لرکه مدح حاصل اوله
ضد اولان ایکی معنی بره حمل ایتمك ممکن اوله **بربنه** حمل اتسه‌لر مدح حاصل اوله
و بربنه حمل اتسه‌لر ذم حاصل اوله انتن کیم **مشهوردر** بر بلیغك عمرو آدلو بر درزی
دوستی وار ایدی بر کوزی کور ایدی بر کون اول درزی بو بلیغه اتیدی سکا
بر قفتان دیکه‌یین کسه بلسون آنی قبامی درجبه می **درزی** دخی اکا ایدی
بنده سکا بر بیت دیه‌یم کسه بلسون آنی مدح میدر یا ذم میدر دیدی قفتانی
دیکوب کتوروب **بلیغ** ایتدی **قلت شعراً** لیس
خاط لی عمرو قبا. لیت عینیه سوا. **یعنی** عمرو بکا بر قفتان دیکدی وکیجه قفتانی
بیلدی. امدح ام هجا. **بعد** بو بیت دن معلوم اولمادی که معنیسی ذم اولور
برادرزه بیرا اولدی ایدی **اسدی** بو بیت دن معلوم اولمادی یکدیکریدی ناواقف
بو وزن اوزره اولا ایدی صاغ کوزی دخی کور اولا ایدی مدح بیلکه
بکنمیوب نه اولا ایدی صاغ کوزی دخی صاغ اولا ایدی مدح بیلکه بو بیت ضدینه
معنیسی مدح اولا ایدی و **اما** اولکه
محتمل اولدی
جهت

لفظدن حسن غرضی دیرلر بو صنعت اندن بر معنی
ویر بربینه تجنیس ده اکلور هر بر بنده اولامثالی ای کمان ابروسنه جان
اولدرکه بر لفظ ایکی یرده ایله یایغد اولامثالی ای کمان ابرو سنه جان و یایغد
دیلنه بو لفظ دخی ایکی یرده کوکسم کوریکن قربان اولدوغم ، یانمایر
ایله قربان اولدوغم ، عیدم اولدکه کورم الیاس بیگ دبیری ، یایحیی
بلیدده مفرد و بر یرده مرکب اولامثالی اکن جمع دال ایله دن فتح
بو سوزك بیکك بیری ، دبیر مصراع اولك مفرد دن ، غرض چون که
معنی سنه دن و مصراع ثانیده مرکب بو تجنیسك اقسامی چوقدر بو قلبك دخی
جمنوزدر بو مقدار ایله اکتفا اولندی و بربینه دخی قلب دیرلر بو مثلث بربینه قلب
اقسامی چوقدر جمله سندن بر فن بللدر بر بانی سنی اکه قیاس ایله اوقنور اسیه
تام دیرلر بو صنعت اولدرکه بر کلام یا بر بیت اولندن آخرندن نیجه اوقنور کلمه
آخرندن اولنه بعینه اوبله اوقنه نتکم الله تعالینك کلام مجیدنده واردر ، نتکم بر ازوی
کل فی فلك ودخی ربك فکبر ونتکم اشبو فارسی بیت ده کیم اولنه دخی
و زارت بر کش ، شو مه رو بلبل بلب بهر و ش ، بو بیت ایله قرآندن کتورد و کم
ایکی کلام اولندن آخرندن نیجه اوقنور اسیه آخرندن اولنه دخی
او بله اوقنور کتابله ظاهردر و بربینه
دخی ترصیع دیرلر

بو صنعت

بو صنعتا ولدرکه کلمات ای مقترب
بربینه مقابل اولان کلمات اولامثالی ، ای مقترب
کلامك بری بر بینه آخر حرفلری متفق اولورکه کلامك جمله حروفی
بر وزنده اولوب آخر حرفلری متفق اوله ، وکاه اولورکه کلامك جمله حروفی
بر وزنده اولوب بتوز بتوز بخوم کمال ، وکاه اولور ام الاموال المؤمل
بتوز سوم جلال ، وی متوز بتوز بخوم کمال ، وامثالا آمال المؤمل امو الاوکاه
نقطه سوز کتوردرلر مثالی ، واکرم اتم العالم کلها ، وامثالا تقی تقی
نقطه سوز کتوردرلر مثالی ، ثبت تنتنی فی بیت شیخ ، تقی نقی
اولورکه بیسجحر فی نقطه لو کتوردرلر و بر کلمه نقطه سز سودد ،
اولورکه بر کلمه نقطه لو اولور و بر کلمه نقطه سز اولور
شفیق ، وکاه اولورکه بر کلمه بونك مثالی الله ثبتنا ساس بیت سود دن
علی الترتیب بو صنعته خیفا دیرلر بونك مثالی نعت سنحاتث تابع فاش ،
فی صرح بخت سرمد ، وکاه اولورکه بر حرف نقطه لو و بر حرف نقطه سز اولور
علی الترتیب بو صنعته رقطا دیرلر بونك مثالی اوز تاسنه بو محسنات عرضیه دن
لا یوجد بعقو بر جایع خاش ، و بلغا اولدرکه کلام کوکچك سوز ایله تمام اولا بو صنعته
غایت ایو سی و غایت احسنی اولدرکه کلام کوکچك سوز ایله تمام اولا الحقایق
حسن مقطع دیرلر نتکه پادشاهمزه بو فقیرك دعاسیدر لازالت کهفا للخلایق
کلها ، خصوصا للداعی لیس غیرك ملجأ ، ونتکه شاعر دیر ، تبیغت سرخصم ربانی
ادا ، ازین بر بنا باشد بمقطع رسیدن ، وقد حصل الاتمام
الظف ، فی آخر شهر صفر المظفر ، والحمد لله
الاکبر ، والصلوة

یقال فرس اخیف بین الخیف اذا کانت احدی عینیه زرقاء والاخری سوداء
الرقطاء نقطة سواد یشوبه نقط بیاض فهو جاجة رقطاء مختار صحاح

على نبيه المعتبر •
على يدي مؤلفه العبد الضعيف • آمنهما الله
واللهيف الاسيف • شريف احمد بن يوسف • آمين يا خير المسئولين •
تعالى عن الخوف • يوم التلهف والتأسف • آمين في بلدة سائنيك حيث
المدرس يومئذ بمدرسة سلطان مراد خان طاب ثراه في الهجرة النبوية والرحلة
عن المهالك آمين في سنة نج وثمانين وتسعمائة صلى الله عليه وعلى آله
المصطفوية من المكة المحمية الى المدينة المحمدية الى يوم الدين • آمين
وصحبه اجمعين • والتابعين لهم باحسان